

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΠΛΑΤΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΤΟΜΟΣ Ε΄.-ΤΕΥΧΟΣ Α΄. ΚΑΙ Β΄.

Ὅδε ἐστὶ περὶ λόγου ἂν θεοτέρου ἄνθρωπος
βουλεύσασθε ἢ περὶ παιδείας καὶ κώτου καὶ
τῶν κώτου εἰκείων. (Πλάτ. Θεάγης.)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ

10 — ΟΔΟΣ ΟΜΗΡΟΥ — 10

—
1882

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ

ΤΩΝ ΕΙΔΙΚΩΝ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΝ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

Ἐν τῇ 5' εἰδικῇ συνελεύσει τῆς 2 Ἰανουαρίου 1883 ὁ ἑταῖρος κ. Ἰγν. Μοσχάκης ἀπὸ τῆς προηγουμένης συνελεύσεως ἔχων τὸν λόγον ἐπὶ τοῦ ὑπὸ συζήτησιν θέματος τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς μορφώσεως τῆς ἑλληνίδος νεολαίας εἶπε τοιαῦτα. Θεωρεῖ ἐν πρώτοις τὸ ζήτημα ὑπὸ τὴν παιδαγωγικὴν αὐτοῦ ὄψιν σχεδὸν ἐξηντλημένον μετὰ τὴν ὁμιλίαν τοῦ κ. Σπαθᾶκη, παρατηρεῖ δὲ μόνον ὅτι δὲν συμφωνεῖ μετ' αὐτοῦ, ὅτι ἡ λειτουργικὴ πρέπει νὰ διδάσκηται ἐν τοῖς ἑλλην. σχολείοις καὶ γυμνασίοις ὡς ἴδιον μάθημα· διότι τὴν σημασίαν καθόλου τῆς λατρείας καὶ τῶν κυριωτέρων αὐτῆς μερῶν δύναται νὰ ἐκμάθῃ ὁ μαθητὴς ἐν τοῖς λοιποῖς θρησκευτικοῖς μαθήμασι· προστίθῃσι δέ, ὅτι ἡ διδασκαλία τῆς λειτουργικῆς ὡς ἰδιαιτέρου μαθήματος εἶνε φόβος μὴ ἐνισχύσῃ ἔτι μᾶλλον τὴν κοινῶς παρὰ τῷ ἡμετέρῳ λαῷ ἐπικρατοῦσαν πρόληψιν, ὅτι ἡ λατρεία ἡ ἐξωτερικὴ μόνη ἐξαγνίζει τὸν χριστιανὸν ὡς διὰ μαγικῆς δυνάμεως. Ἡ λειτουργικὴ συντόμως καὶ περιεκτικῶς πρέπει νὰ διδάσκηται ὡς ἴδιον μάθημα μόνον ἐν τοῖς διδασκαλείοις χάριν τῶν Δημοδιδασκάλων, τοῦθ' ὅπερ καὶ γίνεται. Ἐὰν ἡ θρησκευτικὴ διδασκαλία χωλαίνῃ, εἶπεν ὁ κ. Μοσχάκης, τοῦτο προέρχεται οὐχὶ κυρίως ἐξ ἐλλείψεως μεθόδου ἢ ἐγχειριδίων, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν ἐξ ἐλλείψεως καταλλήλων καὶ καλῶς μεμορφωμένων διδασκάλων. Δὲν πιστεύει, λέγει, νὰ παρεξηγηθῇ, ἂν ἐλευθέρως ἐκφράσῃ τὴν πεποίθησίν του. Καλὴ διδασκαλία τῶν ἱερῶν μαθημάτων δὲν εἶνε, λέγει, πρᾶγμα εὐκατόρθωτον· εἶνε πολλῶν δυσχερεστέρα τῆς τῶν ἄλλων μαθημάτων· διότι ὁ διδάσκων τὰ ἱερά ἔχει νὰ παλαίσῃ πρὸς πολλὰς καὶ ποικίλας καὶ ἀνυπερβλήτους πολλάκις δυσχερείας· τοιαῦται δὲ εἶνε ὁ ὕλισμός, ἡ ἡμιμάθεια, ἡ πρὸς τὰ θεῖα ψυχρότης καὶ ἡ θρησκευτικὴ ἀδιαφορία, ἡ ἠθικὴ διαφθορὰ καὶ ἐπὶ πᾶσιν αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ κανονικὴ καὶ σκόπιμος ἀνάπτυξις τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος. Εἶνε μὲν ἀπλούστατος ὁ σκοπὸς τῆς θρησκείας, ὅστις εἶνε ἡ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἀγάπη· ἀλλ' ὁπόσων καὶ ὁποίων ἔχει χρεῖαν ὁ διδάσκων τὰ ἱερά, ἵνα κατορθώσῃ τὸν σκοπὸν τοῦτον! Τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα πρέπει

ν' ἀναπτύσσεται ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς τὰ λοιπὰ τοῦ ἀνθρώπου συναισθήματα, πνευματικά τε καὶ ἠθικά· διότι ὁ αὐτὸς δημιουργὸς ἐνεφύττευσε πάντα ταῦτα τὰ συναισθήματα εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ἡ ἀνάπτυξις ἄρα τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος πρέπει νὰ γίνηται οὕτως ὥστε οὐ μόνον νὰ μὴ προσκρούη εἰς τὴν λοιπὴν τοῦ ἀνθρώπου πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ἀνάπτυξιν, ἀλλὰ καὶ νὰ καθαγιάζῃ αὐτήν, χορησιμεύουσα ὡς χαλινὸς κατὰ τῶν παρεκτροπῶν τοῦ λόγου καὶ τῆς συνειδήσεως. Ἡ θρησκεία οὔτε ὡς ἀπλοῦν ἀντικείμενον ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης, οὔτε ὡς χώρα ἀπρόσιτος εἰς τὸν λόγον καὶ τὴν ἐπιστήμην πρέπει νὰ παρίσταται. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο τούτων ὁδῶν ἔγκειται τὸ ὀρθὸν καὶ ἐπωφελές. Τοιαύτη δὲ διδασκαλία δὲν δύναται νὰ ὑπαχθῇ εἰς κανόνας ὠρισμένους, ἀλλ' ἐξαρτᾶται κυρίως καὶ κατ' ἐξοχὴν ἐκ τοῦ διδάσκοντος· ὁ διδάσκων ἄρα τὰ ἱερά δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ ἔχη τὸ ἦθος χρηστόν, ἀλλὰ καὶ τὸν νοῦν δξυδερκῆ καὶ παρατηρητικόν, καὶ εὐρυμάθειαν, καὶ πείραν κοινωνικὴν καὶ σύνεσιν, ἰδίως δὲ ζῆλον εἰλικρινῆ καὶ ἐνθουσιασμὸν ἱερὸν ὑπὲρ τοῦ ἔργου αὐτοῦ. Ὅποια ὁμῶς διαφορὰ, εἶπε, μεταξὺ τῆς εἰκόνης ταύτης καὶ τῆς πραγματικότητος! Ἐν τῇ διαφορᾷ ταύτῃ ἔγκειται μία τῶν πρωτίστων πηγῶν τῆς ἐξατθηνήσεως τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος παρ' ἡμῖν. Καθὼς ἡ δημοτικὴ παιδεία ἐχώλαινε μέχρι τοῦδε καὶ χωλαίνει ἔτι ἐν πολλοῖς πρὸ πάντων δι' ἔλλειψιν διδασκάλων ἀξίων τῆς κλήσεως αὐτῶν, οὕτω καὶ ἡ διδασκαλία τῶν ἱερῶν μαθημάτων. Πῶς θέλομεν νὰ τελεσφορήσῃ ἡ θρησκευτικὴ διδασκαλία παρ' ἡμῖν, ἀφοῦ οἱ ἐμπεπιστευμένοι αὐτὴν παραμορφοῦσι πολλάκις καὶ παραγνωρίζουσι τὴν οὐσίαν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς θρησκείας καὶ καθιστῶσιν αὐτὴν ἀντικείμενον χλεύης καὶ περιφρονήσεως μᾶλλον ἢ σεβασμοῦ καὶ ἀγάπης; Τὸ πρῶτον λοιπὸν βῆμα εἰς τὴν καρποφόρον διδασκαλίαν τῶν ἱερῶν μαθημάτων εἶνε ἡ μόρφωσις καταλλήλων διδασκάλων.

Ἄλλὰ δὲν πταίουσιν, εἶπεν, οἱ διδάσκοντες τὰ ἱερά, πταίουσιν ἐκεῖνοι, οἵτινες, ὡς μὴ ὄφελον, οὐδεμίαν ἔλαβον περὶ αὐτῶν μέριμναν. Διότι τίς πρόνοια ἐλήφθη περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ἀξιοπρεποῦς συντηρήσεως τοῦ κατωτέρου κλήρου, ἦτοι τῶν ἐγγάμων ἐφημερίων, οἵτινες εἶνε οἱ φυσικοὶ διδάσκαλοι τῆς θρησκείας καὶ ἐν τῷ σχολείῳ καὶ ἐν τῷ οἴκῳ καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ; Δὲν συντελεῖται ἡ θρησκευτικὴ μόρφωσις τοῦ λαοῦ δι' ὀλίγων διδασκάλων τῶν ἱερῶν μαθημάτων. Νέοι δυνάμενοι ν' ἀποβῶσι κάλλιστοι τῆς θρησκείας διδάσκαλοι πρέπει νὰ ἔχωσιν ὑπεράνθρωπον αὐταπάρνησιν, ἵνα ἀποδυθῶσιν εἰς στάδιον, ἐν ᾧ πλὴν τῶν ἄλλων ἀνὰ πᾶ-

σαν στιγμὴν κινδυνεύουσι νὰ μείνωσιν ἐκτεθειμένοι εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, διότι εἰς τινὰ τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ κράτους ἐπῆλθεν ἡ ἰδέα νὰ σώτῃσι τὸ ἔθνος ἀπὸ τοῦ οἰκονομικοῦ ναυαγίου περικόπτοντα ἐκ τοῦ προϋπολογισμοῦ τὰς ὀλίγας χιλιάδας δραχμῶν τὰς προωρισμένας εἰς μισθοδοσίαν τῶν διδασκόντων τὰ ἱερά. Καὶ πέρυσιν ἢ ἐπιτροπὴ ἢ ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ κατὰ πλειονοψηφίαν καὶ ἐφέτος παμψηφεί προτείνει τὴν ἀπάλειψιν τῶν ἱερῶν μαθημάτων ἐκ τῶν γυμνασίων ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι «ἢ ἐν τοῖς γυμνασίοις διδασκαλίᾳ τῶν ἱερῶν, ὡς γίνεται, μᾶλλον συντελεῖ εἰς τὴν χαλάρωσιν τῶν θρησκευτικῶν αἰσθημάτων ἢ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ καλλιέργειαν αὐτῶν». Δὲν συζητεῖ, λέγει τὴν γνώμην τῆς ἐπιτροπῆς, διότι τὸ ἄτοπον ταύτης εἶνε πρόδηλον καὶ τοῖς πᾶσι καταφανές· ἐπιβεβαιοῖ ὁμοῦς αὕτη ὅ,τι ὁ κ. Μοσχάκης ἰσχυρίζεται, ὅτι δηλαδὴ ἡ διδασκαλίᾳ τῶν ἱερῶν δὲν γίνεται ἐπιτυχῶς, καὶ ὅτι οἱ ἀρμόδιοι δὲν φροντίζουσι παντάπασιν περὶ τῆς βελτιώσεως αὐτῆς, διὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ἀξιοπροποῦς συντηρήσεως τοῦ κλήρου, ἐνισχύοντες τοὺς ἐφιεμένους ν' ἀποδυθῶσιν εἰς τὴν ἐπιστήμην τῆς θρησκείας. Τὴν ἄμεσον λοιπὸν καὶ σύντονον περὶ τούτου μέριμναν τῆς Κυβερνήσεως ἔχει καθήκον νὰ ἐπιδιώξῃ διὰ παντὸς τρόπου ὁ ἡμέτερος Σύλλογος, ἂν θέλῃ νὰ θέσῃ στερεὰ θεμέλια τῆς ἀναμορφώσεως καὶ ἐνισχύσεως τῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίας παρ' ἡμῖν ἐπ' ἀγαθῷ καὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους.

Εἶτα ὁ κ. Α. Σπαθάκης ἀναφερόμενος εἰς ὅσα ὁ κ. Ἰγνάτιος Μοσχάκης εἶπε περὶ τοῦ μαθήματος τῆς λειτουργικῆς, νομίζει, εἶπεν, ὅτι ἐπειδὴ εἶνε ἐγκατεσπαρμένα τὰ τῆς λειτουργικῆς ἐν διαφόροις ἐκκλησιαστικοῖς συγγράμμασιν, ἀνάγκη ἐστὶν ἵνα περισυναχθῶσιν εἰς ἓν ἐγχειρίδιον καὶ ἐπομένως νὰ ἀναγραφῇ ἐν τοῖς προγράμμασιν ἢ λειτουργικῆ ὡς ἴδιον καὶ αὐτοτελὲς μάθημα, ἵνα ἐφιστῆται ἔτι μᾶλλον ἢ προσοχὴ τῶν μαθητῶν, τούτου δ' ἕνεκα κατακρίνει ἐκείνους, οἵτινες καὶ ἄλλως καὶ ἐν ἐφημερίσιν κατέκριναν τὸ τοιοῦτον μάθημα. Εἰς ὅσα δὲ εἶπεν ὁ κ. Μοσχάκης περὶ τῆς μορφώσεως τῶν διδασκόντων τὰ ἱερά μαθήματα συμφωνῶν ὁ κ. Σπαθάκης κατὰ μέγιστον μέρος εἶπεν, ὅτι φρονεῖ ὅτι δὲν ἀρκεῖ νὰ ᾖναι μεμορφωμένος ὁ διδάσκαλος ἐν τοῖς θρησκευτικοῖς μαθήμασιν, ἵνα παραγάγῃ τοὺς προσδοκωμένους καρποὺς τῆς διδασκαλίας, ἐὰν δὲν γένηται προπαρασκευὴ πρὸς ἠθικὴν διάπλασιν τῶν παιδῶν ἐξ αὐτῆς τῆς οἰκογενείας, ἐξ αὐτοῦ τοῦ οἴκου. Τέλος δὲ ἐρωτήσαντος τοῦ κ. Α. Σπαθάκη τὸν κ. Μοσχάκην τί ἐνόει λέγων ὅτι δεῖον νὰ ἔχωσιν τὴν

προσήκουσαν μόρφωσιν οἱ διδάσκοντες τὰ ἱερὰ μαθήματα, ὁ κ. Μοσχάκης εἶπεν ὅτι ἐννοεῖ νὰ ἔχωσι συμπεπληρωμένην τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτῶν καὶ θρησκευτικὴν μόρφωσιν ἐν τε τῇ Ῥιζαρείῳ ἐκκλησιαστικῇ Σχολῇ καὶ ἐν τῇ τοῦ Πανεπιστημίου θεολογικῇ.

Ἀκολουθῶς λαβὼν τὸν λόγον ὁ κ. Παπαβασιλείου εἶπεν ὅτι δὲν θὰ ἐξετάσῃ τὸ ζήτημα τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς μορφώσεως, ἀλλὰ μᾶλλον θέλει ποιήσῃ πρότασιν, ἣτις ἔχει στενὴν σχέσιν καὶ συνάφειαν πρὸς τὸ ὑπὸ συζήτησιν θέμα καὶ ἣτις μέγα ἐνδιαφέρει εἰς τὸ ἔθνος ὡς ἐκ τῆς μεγάλῃς τάξεως τῶν πολιτῶν, εἰς οὓς ἀποβλέπει. Γνωσταὶ εἶνε, εἶπεν ὁ κ. Παπαβασιλείου, αἱ ἀπὸ τῆς ἀλλοδαπῆς μετακαλούμεναι παρὰ πλείσταις καὶ μέγα δυναμέναις ἐνταῦθα οἰκογενεαῖς ἀλλόγλωστοι παιδαγωγοί, αἵτινες ἠδύναντο ν' ἀντικατασταθῶσιν ὑπὸ ἑλληνίδων, ἐὰν ἀνελάμβανε τὴν πρωτοβουλίαν ὁ Σύλλογος ἢ καὶ συνεννοούμενος μεθ' ἑνὸς τῶν ἐνταῦθα ἀνωτάτων παιδευτηρίων τοῦ θήλεος φύλου, καὶ ὡς τοιοῦτον, λέγει, κρίνει καταλληλότερον τὸ Ἀμαλίειον ὄρφανοτροφεῖον, ἢ ἄλλο παρὰ πλείστον ἰδρυθησόμενον ἐκπαιδευτικὸν κατάστημα, ἵνα ἐξ αὐτοῦ, καταλλήλως ὀργανουμένου ἐξέρχωνται τελειόφοιτοι καὶ καλῶς μεμορφωμένοι παιδαγωγοί, ἵνα ἀπαλλαγῇ ποτε ἡ ἀρτιπαγῆς ἑλληνικὴ κοινωνία ἀπὸ διαφθορᾶς, λεληθότως καὶ κατὰ μικρὸν εἰσαγομένης ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς οἰκογενεαῖς.

Εἶτα ὁ κ. Σπαθάκης ἐπαναλαβὼν τὸν λόγον εἶπεν ὅτι, διαφωνεῖ τῷ κ. Παπαβασιλείου, εἰ καὶ δὲν πρόκειται σήμερον περὶ τῶν ὑπὸ τοιοῦτου λεχθέντων, διότι εἰς τὴν πρότασιν αὐτοῦ ἀνταποκρίνεται ἐπαρκῶς τὸ Ἀρσάκειον Παρθεναγωγεῖον, ἐν τῷ ὁποίῳ μορφοῦνται παιδαγωγικῶς εἰς τὴν εὐρείαν τῆς λέξεως ἔννοιαν αἱ ἑλληνίδες νεάνιδες, ἀν δέ τινες τῶν παρ' ἡμῖν πλουσίων εὐαρεστοῦνται μᾶλλον νὰ μετακαλῶσιν ἐξ Εὐρώπης τὰς ἐν λόγῳ παιδαγωγούς, τούτο ποιοῦσι διὰ τὴν οὕτω λεγομένην εὐρωπαϊκὴν ἀνατροφὴν καὶ διὰ τὰς ἐν χρήσει εὐρωπαϊκὰς γλώσσας.

Ἐπαναλαβὼν τὸν λόγον ὁ κ. Παπαβασιλείου εἶπεν ὅτι καὶ μετὰ τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Σπαθάκη λεχθέντα ἐπιμένει νὰ νομίζῃ ὅτι αἱ ἐκ τοῦ Ἀρσάκειου Παρθεναγωγείου ἀπολυόμεναι νεάνιδες δὲν δύνανται νὰ πληρώσωσι τὴν ἀνάγκην, ἣν αὐτὸς παρετήρησε, διότι αἱ μὲν ἐσωτερικαὶ μαθήτριάς εἶνε μὲν καλῶς μεμορφωμέναι, ἀλλ' ὅμως δὲν δέχονται ν' ἀναλάβωσι τὸ τῆς παιδαγωγοῦ ἔργον ὡς ἐκ τῆς κοινωνικῆς αὐτῶν τάξεως, αἱ δὲ ἐξωτερικαὶ δὲν ἔχουσι τὴν πρὸς τὸ ἔργον τοῦτο ἀπαιτουμένην ἰκανότητα.

Εἶτα ἐζήτησε τὸν λόγον ὁ κ. Ἀργυριάδης, ἀλλὰ παρελθούσης τῆς

ἑρας 12ης τῆς μεσημβρίας, ὁ κ. Πρόεδρος προέτεινεν ἡ δὲ συνέλευσις παρεδέχθη ὅπως ἀναβληθῆ ἡ περαιτέρω συζήτησις εἰς τὴν ἐπομένην συνεδρίασιν.

Ἐν τῇ Ζ' εἰδικῇ συνελεύσει τῆς 16 Ἰανουαρίου ὁ κ. Ἰω. Ἀργυριάδης ἔχων τὸν λόγον ἀπὸ τῆς προηγουμένης συνελεύσεως εἶπε τὰ ἑξῆς.

Ἐν πρώτοις διασαφεί, εἶπε, τὰ ἄλλοτε ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ συνελεύσει λεχθέντα, εἰς ἃ τότε ὁ κ. Ν. Γ. Πολίτης ἀντιπαρετήρησεν ὅτι ὁ Σύλλογος πρέπει ἐλευθέρως νὰ συζητῆ ἐν παντί ζητήματι· διασαφῶν λοιπὸν τὰ τότε ὑπ' αὐτοῦ λεχθέντα εἶπεν ὅτι εἰπὼν ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ συζητῶμεν περὶ τοῦ προγράμματος τῶν μαθημάτων, ἐννοεῖ ὅτι δὲν ἔπρεπε ν' ἀντιστρατευώμεθα εἰς τὰ εὔ κείμενα. Διότι καὶ ἡ συνείδησις καὶ αἱ ἔθνικαὶ παρὰδόσεις ἡμῶν ἐπιβάλλουσιν ἡμῖν, ἵνα τὰ θρησκευτικὰ μαθήματα τηρῶνται ἀπαρασαλεύτως ὡς ἔχουσιν ὀρισθῆ ἐν τοῖς προγράμμασιν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ θρησκευτικὰ μαθήματα δὲν τελεσφοροῦσιν ὡς διδάσκονται, διὰ τοῦτο ὁ Σύλλογος ἀνέλαβε νὰ συζητήσῃ καὶ ἐξεύρη τίνι τρόπῳ ταῦτα δύνανται νὰ ἐπενεργῶσιν ἐπὶ τὰς ψυχὰς τῶν νέων οὕτως, ὥστε νὰ καταφαίνηται ἐν τῇ πράξει ἡ μεγάλη δύναμις αὐτῶν.

Ἐλέχθη ἐνταῦθα, εἶπεν ὁ κ. Ἀργυριάδης, καὶ ἄλλοθεν οὐχ ἦττον ἀκούεται ὅτι τὸ θρησκευτικὸν παρ' ἡμῖν συναίσθημα κατέπεσε. Τοιαύτη διατύπωσις δὲν φαίνεται ἐπιτυχῆς τῷ κ. Ἀργυριάδῃ, ὅστις μᾶλλον ἀποδέχεται, εἶπεν, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀκμῆλον καὶ ζῶν τοιοῦτον συναίσθημα· ἡ κατὰπτώσις, εἶπεν, ὑποτίθησιν ἀκμῆν· ἡ δὲ τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος ἐκδήλωσις φαίνεται ὅτι ἐλλείπει ἀπὸ τοῦ Ἑθνους, διότι, κατὰ τὸν κ. Ἀργυριάδην, δὲν εἶναι ἐνεργὸς μετὰ συνειδήσεως ἐν τῇ ψυχῇ καὶ τῷ βίῳ αὐτοῦ ἡ καθ' Ὁμηρον βούβρωστις, ἡ ἱερὰ βουλιμία καὶ πείνα. Τὸ δὲ θρησκευτικὸν συναίσθημα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις δὲν ἐπλάσσετο, ἀλλ' ἀνεπλάσσετο, κατ' ἐξοχὴν διὰ τῶν ποιητῶν καθ' ὄλου τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος· οἱ ποιηταὶ ἄρα καὶ δὴ οἱ λυρικοὶ καὶ διδακτικοὶ ἐρρύθμιζον τὴν βούβρωστιν ταύτην, αἱ δὲ φιλοσοφικαὶ σχολαί, ὧν πρόδρομοι εἶνε οἱ φυσιολόγοι, ἐζήτησαν ἔτι μᾶλλον νὰ προβιβάσωσι καὶ ἐξωραίσωσιν ἐπὶ τὸ πνευματικώτερον τὸ θρησκευτικὸν τοῦ Ἑλληνος αἴσθημα καὶ τὴν περὶ Θεοῦ ἰδέαν καὶ πίστιν αὐτοῦ. Οἱ δὲ ἀρχηγοὶ τῶν σοφιστῶν, κατὰ τὸν κ. Ἀργυριάδην, δὲν ἔβλαψαν οὐσιωδῶς τὸν ἑλληνικὸν κόσμον· διότι ἀρξάμενοι

νὰ ἐνδοιάζωσι περὶ τὴν τυφλὴν ἀποδοχὴν ἀδιακρίτως τούτων ἢ ἐκείνων τῶν παραδόσεων, ἤρξαντο νὰ διασειῶσι μίαν τῶν ἐπικινδυνωτάτων αἰρέσεων, ἥτις εἶναι τὸ πιστεύειν ἄνευ ἐρεύνης. Τὸ νὰ θέλη δὲ ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐξετάζη τὰς θρησκευτικὰς αὐτοῦ πεποιθήσεις, σημαίνει, ὅτι ἀμφιβάλλει καθόλου περὶ τοῦ ὑγιῶς αὐτῶν, καὶ ἐν τῇ ἀμφιβολίᾳ ζητεῖ νὰ ἀνεύρη τὸ ὑγιέστερον καὶ πεισθεῖς νὰ πιστεύσῃ. Οἱ ὁμιλοῦντες περὶ τῶν θρησκευμάτων, καὶ μάλιστα τῶν ἀρχαίων, πρέπει νὰ ὦσιν εὐλαβεῖς.

Οἱ διδάσκοντες παρ' ἡμῖν τὰ ἱερὰ μαθήματα ἀνάγκη νὰ ὦσι μεμορφωμένοι καὶ ἄλλως, ἀλλὰ καὶ θρησκευτικῶς. Ἄλλὰ δὲν πρέπει καὶ νὰ δυσφορῶμεν, διότι δὲν ἀκμάζει παρ' ἡμῖν τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα, ἀφοῦ δὲν εὐμοιρεῖ τὸ ἔθνος καλῶς μεμορφωμένων διδασκάλων τῶν ἱερῶν· τούτου δὲ κυρία αἰτία εἶναι, διότι δὲν ὑπάρχουσι παρ' ἡμῖν σχολαὶ κατὰλληλαὶ καὶ ἐπαρκῶς κατηρτισμέναι. Μὴ βλέπωμεν, εἶπε, πρὸς τοὺς Γερμανοὺς καὶ τοὺς Ἄγγλους· διότι ἐκεῖ κατ' ἐξοχὴν εἰσι μεμορφωμένοι θεολόγοι, παρ' ἡμῖν δὲ ἡ θεολογικὴ σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου εἶναι ἐν τῷ γίγνεσθαι· ὁπόταν δὲ αὕτη καταρτισθῇ καλῶς, τότε δυνάμεθα νὰ ἀπαιτήσωμεν δικαίως, ἵνα ἔχωμεν καλῶς μεμορφωμένους διδασκάλους τῶν ἱερῶν μαθημάτων. Διότι νῦν καὶ οἱ ὅπωςδήποτε καλῶς μεμορφωμένοι προλῦται τῆς θεολογίας μόνον θεωρητικῶς εἶναι κατηρτισμένοι, δὲν ἔχουσι δὲ διδασθῆ τίνι τρόπῳ νὰ μεταδίδωσι τὰς γνώσεις, ἃς ἐν τῇ θεολογικῇ Σχολῇ ἀπέκτησαν· διότι δὲν ἔχουσι τὸ μέτρον, καθ' ὃ θέλουσι ποιεῖσθαι χρῆσιν τῶν γνώσεων. Ἐὰν οὗτοι ἤσκούντο πρακτικῶς ἐν τινι Σχολῇ ὑπὸ Καθηγητοῦ, πῶς νὰ διδάσκωσι τοὺς μικροὺς παῖδας τῶν Σχολείων ὡς καὶ τοὺς ἐν γυμνασίοις παιδευομένους, καὶ μετὰ ἐνιαυσίαν τοιαύτην πρᾶξιν προσήρχοντο εἰς ἐξετάσεις, ἄλλως θὰ εἶχον τὰ τῶν διδασκόντων τὰ ἱερὰ μαθήματα. Ἄλλὰ δὲν ἀρκεῖ τοῦτο, εἶπεν ὁ κ. Ἀργυριάδης, ἀλλ' ἐπεθύμει νὰ ὑπάρχη καὶ πρακτικὸν κατηχητικὸν φροντιστήριον ἐν τῇ θεολογικῇ Σχολῇ· διότι νῦν πολλοὶ τῶν ἐν τοῖς σχολείοις διδασκόντων τρέπονται εἰς μεταφυσικὰς θεωρίας καὶ αὐτοῖς τούτοις πολλάκις ἀκαταλήπτους καὶ τοῖς μαθηταῖς.

Ποῦ δὲ ἡ παιδαγωγικὴ ἐκείνη, περὶ ἧς εἶπε πολὺ ὀρθῶς ὁ κ. Σκορδέλης, ἥτις προσπαθεῖ νὰ καταστήσῃ τὸ γινώσκειν δύνασθαι καὶ πράττειν, οὐ μόνον ἐν τῇ φιλοσοφικῇ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ θεολογικῇ Σχολῇ;

Ἄλλὰ πλὴν τῆς ἐλλείψεως ἑδρας διδακτικῆς καὶ κατηχητικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ἐν γένει καὶ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν ἄλλων μαθημάτων ἀνωμαλίαι τινὲς συμβαίνουσιν, π. χ. τινὲς διδάσκοντες τοὺς Ἕλληνας.

συγγραφείς λέγουσιν, ὅτι τὰ ἱερὰ μαθήματα τὰ διδασκόμενα δὲν ἔχουσιν ἀξίαν τοιαύτην, οἷα αὐτοῖς ἀποδίδονται καὶ οἱ τὰς φυσικὰς δὲ ἐπιστήμας διδάσκοντες διεσάλευσαν ἀπειρίας ἕνεκα τὴν πρὸς τὰ ἱερὰ μαθήματα ἀγάπην τῶν μαθητῶν· οὕτω δὲ προκύπτει σύγκρουσις μεταξὺ τῶν διδασκόντων ἐπὶ βλάβῃ τῶν διδασκομένων. Ἐλέχθη, εἶπεν ὁ κ. Ἀργυριάδης, ὅτι ἡ ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ ἐπιτροπὴ τῆς Βουλῆς ἀπήλειψε τὴν εἰς τὰ ἱερὰ μαθήματα δαπάνην· διὰ τοῦτο ὁ κ. Ἀργυριάδης δὲν ἀπορεῖ, ὡς καὶ ἄλλοι τῶν ἀγορευσάντων δὲν ἠπόρησαν· διότι ὁ λόγος ἐδόθη, ὅτι τὰ ἱερὰ μαθήματα δὲν ἐκπληροῦσι τὸν σκοπὸν τῆς διδασκαλίας. Ἐπιθυμεῖ δὲ ὁ κ. Ἀργυριάδης νὰ ἐξετασθῇ τὸ πρᾶγμα ἀκριβέστερον ἐρωτωμένων τῶν γυμνασιαρχῶν τοῦ κράτους, ἵνα μάθῃ ὁ Συλλογὸς ποῦ ἔγκειται τὸ κακόν; Τίς πταίει; Νὰ παράσχῃσι δὲ πάντες οἱ γυμνασιάρχαι καὶ οἱ σχολάρχαι πληροφορίας περὶ τῆς ἀκαρπίας τῆς διδασκαλίας τῶν ἱερῶν μαθημάτων.

Ἄλλὰ τίς ἔπειτα ἐποπτεύει τὴν διδασκαλίαν τῶν ἱερῶν; Γνωματεύει λοιπὸν ὁ κ. Ἀργυριάδης, ἵνα ἡ ἱερὰ Σύνοδος μετὰ τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας ἐξεύρωσι τὸν κατάλληλον ἐπόπτην, ἄνδρα ἀνυποκρίτου εὐσεβείας καὶ ὑγιῶς μεμορφωμένον, ὅστις θὰ ἐπιβλέπῃ καὶ θὰ καθοδηγῇ τοὺς διδασκάλους τῶν ἱερῶν· διότι οἱ προϊστάμενοι τῶν γυμνασίων καὶ τῶν σχολείων, καὶ ἐὰν δύνανται, δὲν ἔχρυσιν εὐθετον καιρὸν πρὸς ἐποπτείαν τοιαύτην. Καὶ ἱεροκήρυκες δὲ κατάλληλοι δέον νὰ ὑπάρχωσιν, ἵνα ἀναπτύσσωσιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὸν ἱερὸν λόγον· διότι πολλοὶ τῶν ἱεροκηρύκων δὲν προσελκύουσιν, ἀλλ' ἀπωθοῦσι τοὺς χριστιανοὺς ἀκροατάς των. Ἄλλὰ καὶ οἱ ἱεροκήρυκες ποῦ νὰ μορφωθῶσι; Ἀποτείνει λοιπὸν εὐχὴν θερμοτάτην, ὅπως ὑπὸ τῆς ἱερᾶς Συνόδου ληφθῇ πρόνοια καὶ περὶ τούτου. Ἐλλείπουσι δὲ καὶ πνευματικοὶ τοιοῦτοι, ὥστε νὰ ἐμπνέσωσι τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν πεποίθησιν εἰς τοὺς μέλλοντας νὰ ἐξομολογηθῶσιν.

Ἐχει δὲ καὶ τὴν ἐξῆς ἀπορίαν. Ἐὰν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν θρησκευτικῶν μαθημάτων πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ἡ κατὰ Χριστὸν ἠθικὴ ἢ ἐρμηνεία τοῦ Εὐαγγελίου; Ἄλλὰ δὲν βλέπει πολλοὺς τοὺς δυναμένους νὰ ἐρμηνεύσωσι καὶ καταστήσωσι εὐλήπτους τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς τοῦ Εὐαγγελίου. Εἰς τὴν καρδίαν τοῦ νέου καὶ τοῦ παιδός, φρονεῖ ὁ κ. Ἀργυριάδης, καὶ ὄντως λαλοῦσι κάλλιον αὐταὶ αἱ ἱερὰ ἀλήθειαι τοῦ Εὐαγγελίου, αὐτὰ τὰ εὐλήπτως ἐκτεθειμένα ἐν τῷ ἱερῷ Εὐαγγελίῳ. Ἐπεθύμει λοιπὸν ἵνα αὐτὸ τοῦτο τὸ κείμενον ἔχῃσιν ἀνά χειρας οἱ μαθηταὶ τῶν ἀνωτέρων τάξεων

τῶν γυμνασίων, ἵνα γνωσθῆ ὅτι αἱ μεταδιδόμεναι θρησκευτικαὶ ἀληθῆσαι εἶνε αὐτοῦ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου καὶ οὐχὶ γνῶμαι καὶ δοξασίαι τοῦ δεινός ἢ δεινός συγγραφέως ἠθικοῦ ἢ θρησκευτικοῦ βιβλίου.

Καταλήγων δὲ ὁ κ. Ἀργυριάδης ἐκφράζει τὴν εὐχὴν, ἵνα καὶ ἡ θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου σκεφθῆ κατ' ἰδίαν περὶ τῶν ἱερῶν μαθημάτων καὶ περὶ τῆς ἑαυτῆς μεταρρυθμίσεως, καὶ ἡ Ἱερὰ δὲ Σύνοδος ἀναλάβῃ θερμότερον τὴν περὶ τοῦ ζητήματος τούτου σκέψιν· διότι οὐδὲν δίκαιον εἶναι νὰ εἴπῃ ἡ Ἱερὰ Σύνοδος, διατὶ δὲν μορφοῦνται θρησκευτικῶς αἱ διδασκόμενοι παῖδες; νὰ συντελῶσι δὲ καὶ οἱ λοιποὶ διδάσκαλοι οἱ ἐν τῷ σχολείῳ διδάσκοντες πάντες, ἵνα μὴ μείνῃ τὸ Σχολεῖον πεδία ἐν σκότητι διατελοῦσα, ἀλλὰ φωτεινὴ τοὺς πάντας φωτίζουσα.

Ὁ κ. Πρόεδρος εἶπεν ὅτι διὰ τὸ προκεχωρηκὸς τῆς ὥρας δέον νὰ ἀναβληθῆ ἡ συζήτησις, διὸ καὶ ἀνεβλήθη ἀποφάσει τῆς συνελεύσεως.

Τὸν λόγον ἠτήσατο ὁ κ. Π. Κομνηνός καὶ οὕτως ἡ συνεδρίασις ἐλύθη.

Τὰ πρακτικὰ ἀναγνωσθέντα ἐν τῇ συνελεύσει τῆ 13 Φεβρουαρίου 1883 ἐπεκυρώθησαν.

Ἐν δὲ τῇ Η' εἰδικῇ συνελεύσει τῆς 13 Φεβρουαρίου ὁ κ. Π. Κομνηνός ἔχων τὸν λόγον ἀπὸ τῆς προηγουμένης συνελεύσεως εἶπε τὰ ἑξῆς:

Ὁ Βίκων, εἶπεν, ἔχει σχετικὴν γνώμην πρὸς τὸ ὑπὸ συζήτησιν θέμα καὶ πρὸς τὰ ἐπ' αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ἐταίρων ρηθέντα· διότι λέγει ἵνα ᾖναι τις θρησκός καὶ εὐσεβής, ἀπατεῖται νὰ εἶναι ἢ ἀμαθής ἢ πολυμαθής. Ὁ ἀμαθής θυμοσοφῶν ἀποδέχεται ὅσα παρέλαβε παρὰ τῶν πατέρων του, ὁ δὲ πολυμαθής φιλοσοφῶν ἐπιλύει τὰς θρησκευτικὰς ἀπορίας του. Μέσος ὅρος δὲν ὑπάρχει· διότι ὁ ἡμιμαθής εἶνε ἀνίκανος νὰ λύσῃ θρησκευτικὰς ἀπορίας καὶ καταφεύγει εἰς τὴν ἀσεβείαν ἐκ φιλαυτίας καὶ ἀμαρτίας, αἰτιατοῦ ἢ καὶ συναιτίου τῆς ἀσεβείας. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται ἡ θεοσέβεια τῶν πατέρων ἡμῶν ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας αὐτῆς, ἐντεῦθεν καὶ ἡ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, οἷος ὁ Ναπολέον ὁ μέγας, ὅστις εἶδε τὴν καταγωγὴν τοῦ χριστιανισμοῦ ἐκ τῆς ἐπικρατήσεώς του ἄνευ οὐδεμιᾶς τῶν δυνάμεων, ἃς αὐτὸς εἶχε καὶ ἀπώλεσεν, ἄνευ τινὸς φιλικῆς συμπαθείας καὶ αὐταπαρνήσεως ὑπὲρ ἑαυτοῦ· ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται καὶ ἡ ἀσεβεία τινῶν παιδευομένων οὐδεμίαν ἢ ἀτελῆ θρησκευτικὴν παιδείαν, ὧν τινὰ, καὶ περ ἐπιστήμονα ἐν ἄλλοις, ὁ Μέγας Νεύτων ἀπεστόμισεν, συ-

στήσας αὐτῷ πολυειδῆ μελέτην τοῦ θείου λόγου ὄσῃν καὶ τῆς ἐπιστήμης του· καὶ πρῶτος εἶπεν ὁ Σωτὴρ, «ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς».

Ἐπειδὴ λοιπὸν καρπὸς τῆς πολυμαθείας εἶναι ἡ εὐσέβεια καὶ ἦθος θρησκευτικὸν ἐν συνειδήσει, εὐστοχος εἶναι ἡ γνώμη τῶν εὐσεβῶν ἐταίρων περὶ τελείας θρησκευτικῆς διδασκαλίας ἐν τῷ Σχολείῳ, περὶ οὗ καὶ ἀπόκειται ὑμῖν ἡ πρόνοια πρὸς ἐνδειξιν τῆς ἀληθείας τοῦθείου λόγου καὶ ἐνδυσιν τῶν μαθητῶν διὰ τοῦ θυρεοῦ καὶ πανοπλίας τῆς πίστεως καὶ διάπλασιν τῆς ἠθικῆς βουλήσεως καὶ καρδίας τῶν παιδῶν. Ὅθεν ἐφείλουσιν οὐ μόνον οἱ Καθηγηταὶ ἐπὶ τὸ θεολογικώτερον καὶ φιλοσωφικώτερον, ἀλλὰ καὶ οἱ δημοδιδάσκαλοι δεόν νὰ ἐξηγῶσι τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον εἰς τοὺς μαθητὰς τῶν δύο ἀνωτέραν τάξεων τοῦ σχολείου των.

Οὕτω κατηρτισμένοι οἱ μαθηταὶ θρησκευτικῶς δὲν θὰ ἐπηρεάζωνται ἀπὸ τῆς χυδαίας ἀσεβείας τῶν ἀμαθῶν, οὐδὲ τῆς δοκησιοφίας τυχόν τῶν ἄλλων διδασκάλων των, καθὼς ὁ Ἅγιος χρυσόστομος δὲν ἐπηρεάσθη ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ του Λιβανίου, μόνον τὴν ἐλληνικὴν σοφίαν καὶ οὐχὶ τὴν κακοδοξίαν παρ' αὐτοῦ ἐκπαιδευθεὶς, διότι λέγει ἔτι ὁ Βάκων *Scientia est potentia*.

Οὕτω τελεῖται καὶ ἡ ὑποθήκη τοῦ κορυφαίου τῶν Ἀποστόλων^{1α} «Ἐτοιμοὶ δὲ πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ αἰτοῦντι λόγον περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος, μετὰ πραότητος καὶ φόβου συνείδησιν ἔχοντες ἀγαθὴν». Διότι μόνος ὁ χριστιανισμὸς, εἶπεν ὁ κ. Κομνηνός, συμφωνεῖ πρὸς τὴν ἠθικὴν συνείδησιν καὶ τὴν ὑγιᾶ φιλοσοφίαν, καταπολεμῶν τὰ πάθη τῶν ἀνθρώπων καὶ οὐ χρήζων τῆς ὑποστηρίξεως βασιλέων καὶ δυνατῶν τῆς γῆς καὶ σοφῶν, ἀλλὰ κρατύνων τοὺς θρόνους των καὶ ποδηγετῶν καὶ δυνατοὺς καὶ σοφοὺς ὧν πλεονεκτημάτων στεροῦνται τὰ ἄλλα θρησκευόμενα, συμμορφούμενα πρὸς τὰ πάθη τῶν ἀνθρώπων καὶ χρήζοντα τῆς ὑποστηρίξεως τῶν δυνατῶν τῆς γῆς, ἢ σοφῶν, ὧν ἄνευ καταρρέουσιν, ὡς τὸ παλαιὸν ἐλληνικὸν καὶ ῥωμαϊκόν.

Χάριν ἑαυτῆς λοιπὸν καὶ τοῦ μεγαλείου τοῦ ἔθνους ὀφείλει ἡ Πολιτικὴ ἀρχὴ μετὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς νὰ μεριμνήσῃ περὶ κλήρου εὐπαιδέου καὶ ἀξιοπρεποῦς καὶ περὶ εὐσεβῶν τῆς νεολαίας διδασκάλων, ἀποσκορακίζουσα καὶ οὐχὶ μισθοδοτοῦσα τοὺς μὴ τοιοῦτους τυχόν, ἄλλως τε καὶ ὡς μὴ γνησίους Ἕλληνας. Διότι γνήσιος Ἕλληνας δὲν εἶναι δυνα-

^{1α}) Πέτρου Δ', Γ', 15.

τόν να ἦναι ἀσεβής περὶ τὸ πάτριον καὶ πατρῶον θρησκευμα, ἐὰν ἐνθυμηταὶ ὅτι ὀφείλει αὐτῷ τριπλῆν ὀφειλήν.

Πρῶτον διὰ τὴν ἀλήθειαν καὶ ὑπεροχὴν παρὰ τὰ ἄλλα θρησκευματα καὶ διὰ τὴν ὑπόστασιν αὐτοῦ καὶ παρ' αὐτῷ τῷ ἀρχίῳ ἑλληνισμῷ πρὸ τῆς ἐνκνθρωπίσεως τοῦ Σωτῆρος κατὰ τὸν Σχελίγγιον, πρεσβεύοντα ὅτι ὁ χριστιανισμὸς παρσκευάζεται διὰ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ἐναργέστερον καὶ διὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀμυδρότερον, ἄλλως τε καὶ διὰ τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων περὶ τοῦ Δημιουργικοῦ τοῦ Θεοῦ προσώπου.

Δὲν εἶναι δὲ παράδοξον, ὅταν ἐνθυμηθῶμεν τὴν ἀρχαίαν ἐξ Ἀσίας Πελασγικὴν καταγωγὴν τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ ἀμυδρούς τινὰς πυρῆνας μονοθεΐας ἐν τοῖς Ὀμηρικοῖς ἔπεσι.

Δεύτερον διὰ τὴν διάσωσιν τοῦ ἐθνισμοῦ καὶ ἐκ τῶν μεγίστων κινδύνων τοῦ ἑλληνισμοῦ, δι' οὓς ἄνευ τοῦ χριστιανισμοῦ θὰ ἐξέλειπε μέχρις ὀνόματος, ὡς ἄλλα ἔθνη τῆς ἱστορίας.

Καὶ τρίτον, διὰ τὴν πολιτικὴν του ἀναγέννησιν διὰ τῶν χριστιανικῶν ἀρετῶν καὶ αὐταπαρνήσεων καὶ μεγαλοουργημάτων ὑπερβαινόντων ἐνίοτε τὰ προγονικά. Ἐπειδὴ ἐν καιροῖς δουλείας τῶν Ἑλλήνων οἱ μὲν πολλοὶ ἐταύτιζον πατρίδα καὶ ἐκκλησίαν, ἐρωτώμενοι ὑπὸ τῶν περιηγητῶν τίς εἶναι ἡ πατρίς σου καὶ ἀποκρινόμενοι ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι οἱ πατρίς μας οἱ δὲ τότε πεπαιδευμένοι ἐπρέσβευον ἐν ἡθείᾳ θρησκευτικῷ καὶ ἐθνικῷ τὴν μὲν Ἐκκλησίαν ναὸν τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ, τὴν δὲ σχολὴν ναὸν τῆς Σοφίας τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς θρησκείαν τῶν θρησκείων καὶ ὄχι καταγωγὰ τῆς πολιτικῆς ὑπὲρ δοκησισόρων κυναρίων.

Εἶτα λαβὼν τὸν λόγον ὁ Γεν. Γραμμ. τοῦ Συλλόγου κ. Δέρβος εἶπε τοιαῦτα Κύριοι συνέταιροι! Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων συζητήσεων κετεδείχθη, ὅτι σπουδαιότατον μέσον πρὸς ἐπίτευξιν τῆς θρησκευτικῆς μορφώσεως τῶν παιδῶν ἐν τοῖς σχολείοις εἶναι καὶ οἱ ἱκανοὶ καὶ μεμορφωμένοι διδάσκαλοι καὶ Καθηγηταὶ τῶν ἱερῶν μαθημάτων. Περὶ τοῦτου οὐδεὶς δ' ἀντιλέγων. Ἐπειδὴ ὁμῶς κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ἐξήνέχθη ἐπισήμως βαρεῖα μομφὴ κατὰ τῶν Καθηγητῶν τῶν ἱερῶν μαθημάτων, ὡς πάντων ὄντων ἀνικάνων, τούτου δὲ ἕνεκα ἐπιφερόντων τὴν χαλάρωσιν τῶν θρησκευτικῶν αἰσθημάτων τῶν παιδῶν, διὰ τοῦτο φρονῶ, ὅτι οὐδόλως ἄσχετον εἶναι πρὸς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ζήτημα, ἀν' ἐξετάσωμεν καὶ τὸ ποῖον τῶν ὑπαρχόντων ἐν τοῖς Γυμνασίοις Καθηγητῶν τῶν ἱερῶν μαθημάτων διότι, ἐὰν ἡ μομφὴ αὕτη ἔχηται ἀληθείας, ἔχο-

μεν καθήκον, ὑποδεικνύοντες εἰς τοὺς διέποντας τὰ τῆς παιδείας τὰ μέ-
 σα τῆς θρησκευτικῆς μορφώσεως, νὰ ἐπικαλεσθῶμεν καὶ τὴν ταχυτέραν
 ἐνέργειαν αὐτῶν πρὸς διόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων. Φρονῶ, ὅτι ἡμεῖς
 ἔχομεν καθήκον μᾶλλον παντὸς ἄλλου νὰ διαφωτίζωμεν τὴν κοινὴν γνώ-
 μην ὡς πρὸς τὰ τῆς παιδείας, ἔχομεν καθήκον ν' ἀνευρίσκωμεν τὰς
 πληγὰς τῶν σχολείων καὶ νὰ παρακαλῶμεν τοὺς ἀρμοδίους νὰ ἐπουλώ-
 νωσιν αὐτάς. Ἡ ἐξενεχθεῖσα μομφὴ κατὰ τῶν Καθηγητῶν τῶν Ἱερῶν
 μαθημάτων, ὡς μομφὴ κατὰ ἐταίρων τοῦ διδασκαλικοῦ συλλόγου οὐσα,
 δεόν ἐν τῷ Συλλόγῳ νὰ ἐξετασθῆ. Ποία δ' ἡ μομφὴ αὕτη; Ἡ ἐπὶ τοῦ
 προϋπολογισμοῦ ἐπιτροπὴ τῆς Βουλῆς παμψηφεί προέτεινε τὴν ἀπάλει-
 ψιν τῆς πιστώσεως, τῆς ἀναγραφομένης πρὸς μισθοδοσίαν Καθηγητῶν
 τῶν Ἱερῶν μαθημάτων διότι, ὡς φρονεῖ, *ικανοὶ Καθηγηταὶ τῶν Ἱερῶν
 δὲν ὑπάρχουσιν, οἱ δὲ ὑπάρχοντες συντελοῦσι μᾶλλον εἰς τὴν χαλάρωσιν
 τῶν θρησκευτικῶν αἰσθημάτων ἢ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ καλλιέργειαν
 αὐτῶν.* Ἡ ἐπιτροπὴ τῆς Βουλῆς ἐξήνεγκε τοιαύτην μομφάν διότι ἐπέ-
 σθη, ὡς λέγει ἡ ἰδία, ἐκ τῶν ἐκθέσεων πάντων σχεδὸν τῶν Γυμνασιαρ-
 χῶν καὶ Ἐπιθεωρητῶν. Διὰ τοῦτο πρέπει τις νὰ ἐξετάσῃ τὰς ἐκθέσεις
 ταύτας, ὅπως εὔρη τὴν ἀλήθειαν. Αἱ ἐκθέσεις τῶν Γυμνασιαρχῶν καὶ
 Ἐπιθεωρητῶν, ὡς πάντες γινώσκετε, εἶνε ὄλως τυπικαί, ἐνίοτε δὲ νὰ
 μεροληπτικαὶ κατὰ τὸ μέτρον τῶν συμπαθειῶν καὶ ἀντιπαθειῶν πρὸς
 τοὺς συναδέλφους των. Φρονεῖ, εἶπεν ὁ κ. Δέρβος, ὅτι τὰς ἐκθέσεις ταύ-
 τας δύναται τις νὰ παρομοιάσῃ πρὸς τὰς ἐκθέσεις τῶν ἐπιτροπῶν ἐκεί-
 νων, ὡς οἱ Δήμαρχοι διορίζουσιν, ὅπως παρίστανται κατὰ τὰς ἐξετά-
 σεις τῶν δημοτικῶν καὶ ἰδιωτικῶν σχολείων καὶ ὑποβάλλωσιν εἰς αὐτοὺς
 τὴν τυπικὴν περὶ αὐτῶν ἐκθεσιν. Ὅπως αἱ ἐκθέσεις τῶν Γυμνασιαρχῶν
 καὶ Ἐπιθεωρητῶν ἔχωσι κύρος καὶ αὐθεντείαν, πρέπει οὗτοι νὰ παρί-
 στανται δις τοῦ μηνὸς ἐν ταῖς τάξεσι τῶν διδασκόντων καθηγητῶν καὶ
 ν' ἀκροῶνται τῆς διδασκαλίας καὶ ν' ἀντιλαμβάνωνται τῆς μεθόδου αὐ-
 τῶν, ὅπερ δυστυχῶς δὲν συμβαίνει. Ἀλλὰ δύναται τις νὰ εἴπῃ· οἱ Γυ-
 μνασιάρχαι καὶ οἱ ἐπιθεωρηταὶ κρίνουσι περὶ τῆς ἀξίας τῶν καθηγητῶν
 κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν γενικῶν ἐξετάσεων. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο δὲν εἶναι
 ἀληθές· διότι κατὰ τὰς γενικὰς ἐξετάσεις μόνον 4 ἢ 5 μαθηταὶ ἐξ ἐκά-
 στης τάξεως διὰ κληρώσεως ἐξετάζονται εἰς τὰ ἱερά, ἱστορίαν, λατινι-
 κά, μαθηματικά, γνωγραφίαν, πλὴν τῶν ἐλληνικῶν καὶ τῶν Γαλλικῶν,
 εἰς ἃ ἐξετάζονται πάντες οἱ μαθηταί. Ἄν δὲ τύχῃ νὰ κληρωθῶσι 4 ἢ 5
 οἱ χειρότεροι μαθηταὶ τῆς τάξεως πρὸς ἐξέτασιν, δύναται τις ἐν τῇ

ἐκθέσει του νὰ εἶπη, ὅτι: ὅλη ἡ λοιπὴ τάξις, ἢ μὴ κληρωθεῖσα, χω-
λαίνει εἰς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ μάθημα; Οὐδαμῶς. Ἐπὶ τοιούτων λοιπὸν
ἀβεβαίων καὶ ἀβασίμων ἐκθέσεων τῶν Γυμνασιαρχῶν καὶ Ἐπιθεωρη-
τῶν οὐδὲν ὥρσειε ἢ ἐπιτροπὴ τῆς Βουλῆς νὰ στηριχθῆ καὶ νὰ ἐξε-
νέγκῃ τὴν μομφήν. Πόθεν ὁμῶς δυνάμεθα νὰ μάθωμεν τὸ ποῖόν
τῶν Καθηγητῶν τῶν ἱερῶν μαθημάτων; Οὐδαμῶθεν ἄλλοθεν ἢ ἐκ τῶν
μαθητῶν αὐτῶν, ἐκ τῶν ἔργων αὐτῶν, ἐκ τῶν γνώσεων αὐτῶν. Κατὰ
τὴν στατιστικὴν, ἣν παρὰ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ
τῆς Παιδείας, λέγει, ἔλαβεν ὁ κ. Δέρβος, διωρισμένοι Καθηγηταὶ τῶν
ἱερῶν ἐν τοῖς Γυμνασίοις τοῦ Κράτους εἶναι 21. Ἐκ τούτων οἱ 11 Κα-
θηγηταὶ διακρίνονται ἐπὶ ἰκανότητι, μορφώσει, συγγράμμασιν. Ἐκ τῶν
11 τούτων οἱ 9 ἐσπούδασαν οὐ μόνον ἐνταῦθα, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἑσπερίᾳ,
5 εἶναι ὑφηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου, οἱ ἄλλοι ἠρίστευσαν κατὰ τὰς
ἐξετάσεις. Πῶς λοιπὸν δυνάμεθα νὰ κλέσωμεν ἀνικάνους Καθηγητὰς
ἐκείνους, οἵτινες ἐκοπίασαν, ἐμόχθησαν, ἐδίδαξαν, συνέγραψαν;

Ἄλλὰ δύναται τις νὰ εἶπη. Ἐκ τῶν 21 διωρισμένων καθηγητῶν οἱ
11 εἶναι ἰκανοὶ καὶ μεμορφωμένοι, ἀλλ' οἱ λοιποὶ 9 ποίας ποιότητος
εἶναι; ὑποθέτει ὁ κ. Δέρβος ὅτι οἱ 9 Καθηγηταὶ εἶναι ἀνίκανοι, ἐπιφέ-
ροντες τὴν χαλάρωσιν τῶν θρησκευτικῶν αἰσθημάτων. Καὶ τί πρὸς
τοῦτο; Ἐπειδὴ τὰ ἱερά διδάσκονται καὶ παρ' ἀνικάνων Καθηγητῶν,
πρέπει νὰ παυθῶσι πάντες; εἶναι τὸ αὐτὸ ὡς νὰ εἶπη τις, ἐπειδὴ τὰ
Γαλλικὰ, Ἑλληνικὰ, Λατινικὰ, Μαθηματικὰ διδάσκονται παρὰ πολλῶν
ἀνικάνων καὶ ἀγραμμάτων καθηγητῶν, πρέπει νὰ παυθῶσι πάντες οἱ
διδάσκοντες ταῦτα. Τοῦτο οὔτε ὀρθὸν οὔτε δίκαιον εἶναι. Ἡ ἐπιτροπὴ
τῆς Βουλῆς δεόν νὰ γνωρίζῃ, ὅτι, ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἡ Κυβέρνησις ὥρισεν
εἰδικὴν ἔδραν τῶν ἱερῶν ἐν τοῖς Γυμνασίοις καὶ ἐνέγραψε δι' αὐτὰ ἐν τῷ
προϋπολογισμῷ τὴν πίστωσιν, ἔχομεν τοὺς ἰκανοὺς καὶ μεμορφωμένους
καθηγητὰς, οὓς ἀνέφερον, ἐνῶ πρότερον διωρίζοντό τινες, μὴ φέροντες
θεολογικὸν δίπλωμα, ἐπομένως μὴ ἔχοντες ἀρκούτας θεολογικὰς γνώσεις,
ὡς τοῦτο συνέβαινε καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ. Θυμάζει δὲ τῷ ὄντι,
εἶπεν, ὅτι ὑπάρχουσιν ἰκανοὶ καὶ μεμορφωμένοι καθηγηταὶ τῶν ἱερῶν μα-
θημάτων, ἀναλογιζόμενος, ὅτι οὗτοι μέχρι πέρυσιν ἐλάμβανον τὸν εὐ-
τελεῆ μισθὸν 150 δρ. καὶ μετὰ τὴν κράτησιν τῆς συντάξεως 138 π. δραχ.
καὶ 75 λεπτά. Ἡ παρούσα κυβέρνησις, διῶδουσα τὸ ἄδίκον τοῦτο, ἠῦ-
ξῃσε τὸν μισθὸν αὐτῶν εἰς 200 π. δρ. πράξασα δικαιοτάτον ἔργον· διότι
καὶ αὐτοὶ πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ πτυχίου ἐκοπίασαν, ὡς οἱ λοιποὶ ἄλλοι

καθηγηταί. Καὶ ὁ μισθὸς οὗτος εἶναι εὐτελής. Ἐνεκὰ τοῦ εὐτελοῦς τούτου μισθοῦ τινὲς σπουδάσαντες ἐνταῦθα καὶ ἐν Ἑσπερίᾳ θεολογίαν διωρίσθησαν καθηγηταὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν τοῖς Γυμνασίοις. Ἴδού ἄρα ὑπάρχουσιν οἱ ἱκανοὶ καὶ καλῶς μεμορφωμένοι καθηγηταὶ τῶν ἱερῶν μαθημάτων. Ἄλλ' ἐὰν ἡ ἐπιτροπὴ τῆς Βουλῆς χάριν οἰκονομίας θέλῃ ν' ἀπαλείψῃ τὴν πίστωσιν, τὴν ἀναγραφομένην πρὸς μισθοδοσίαν τῶν καθηγητῶν τῶν ἱερῶν, τότε θὰ ἦτο καλλίτερον, ἂν ἀπῆλειφε σπουδαία κονδύλια, λαμβανόμενα παρὰ καθηγητῶν ἐμπορικῶν μαθημάτων, ἰταλικῆς, ἀγγλικῆς καὶ γερμανικῆς γλώσσης, οἵτινες ἢ οὐδέποτε διδάσκουσιν εἰς τὰ Γυμνάσια ἢ, ἂν διδάσκουσιν, ἔχουσι δύο ἢ τρεῖς μαθητὰς ἐξ ὅλου τοῦ Γυμνασίου, διότι τὰ μαθήματα αὐτῶν δὲν εἶναι ὑποχρεωτικά.

Τὸ συμπέρασμα τούτων εἶπεν ὁ κ. Δέρβος εἶναι τόδε: Ὅπως συντελέσωμεν εἰς τὴν καλλιέργειαν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν θρησκευτικῶν αἰσθημάτων ἐν τοῖς σχολείοις, δεόμεθα ἱκανῶν καὶ μεμορφωμένων διδασκάλων καὶ καθηγητῶν. Πολλοὺς τούτων ἔχομεν, ἀλλ' ὅπως μορφώσωμεν πάντας πρέπει ν' ἀμείδωμεν αὐτοὺς καλῶς. Ἐὰν ἀπαλειφθῇ ἡ πρὸς μισθοδοσίαν τῶν καθηγητῶν τῶν ἱερῶν ἀναγραφομένη πίστις καὶ ἀνατεθῇ ἡ διδασκαλία τῶν ἱερῶν εἰς τὸν τυχόντα καθηγητὴν, τότε δὴ τότε τὰ θρησκευτικὰ αἰσθήματα θὰ ἀναζωογονηθῶσι καὶ θ' ἀναβλαστήσωσιν!

Εἶτα λαβὼν τὸν λόγον ὁ κ. Ν. Ἀναστασίου, ἐκφράζει τὰς εὐχαριστίας του πρὸς τὴν ἐπιτροπείαν, τὴν συντάξασαν τὴν ἔκθεσιν τὴν ἀφορῶσαν εἰς τὸ ὑπὸ συζήτησιν θέμα, διότι μόνη ἐκ τῶν ἄλλων ἐπιτροπειῶν ὑπέβαλεν ἔκθεσιν μέχρι τοῦδε.

Φέρων δὲ τὸν λόγον ἐπὶ τοῦ ζητήματος, λέγει, ὅτι δὲν πρόκειται νὰ θέσῃ ὁ ἡμέτερος Σύλλογος νέας ἀρχὰς παιδαγωγικῆς καὶ διδακτικῆς, διότι τὸ τοιοῦτο θὰ ἦτο πολὺ τολμηρὸν, ἀλλὰ νὰ ὑποδείξῃ ἐκ τῶν ἐνόντων τὰ ἐκ τῆς μελέτης καὶ πείρας ἐξαχθέντα πορίσματα, ἧτοι πῶς δύναται ἔτι νὰ βελτιωθῇ ἡ μόρφωσις τῶν ἑλληνοπαίδων ὑπὸ ἠθικῆν, θρησκευτικῆν καὶ ἐθνικῆν ἔποψιν.

Λυπεῖται, λέγει, ὁ κ. Ἀναστασίου, καθ' ὅσον οἱ προαγορεύσαντες κ.κ. ἑταῖροι, ἀπελπισμὸν ἐξέφρασαν, ἰσχυρισάμενοι, ὅτι τοιαύτη μόρφωσις δὲν ὑπάρχει σχεδὸν παρ' ἡμῖν! Τὸ τοιοῦτο δὲ δικαίως δίδει ἀφορμὴν εἰς μὲν τοὺς ξένους νὰ λέγωσιν, ὅτι ἐν Ἑλλάδι οὐδὲ ἶχνος ἀνατροφῆς ὑπάρχει, εἰς δὲ τὸν ἀμερόληπτον ἀναγνώστην τῆς ἱστορίας τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος νὰ ἐρωτᾷ μάτην ἐδαπανήθησαν καὶ δαπανῶνται τοσαῦτα

ἑκατομμύρια πρὸς ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ; Μάτην ἐξεδόθησαν συγγράμματα ποικίλης ὕλης; Μιταίω; εἰργάσθησαν τοσοῦτοι γεραροὶ ἄνδρες, ἵνα διδάξωσι μυριάδας ἑλληνοπαίδων ὅποια τὰ πρὸς τὸν Θεόν, τὸν πλησίον καὶ τὴν πατρίδα καθήκοντα; Δὲν ὑπάρχει ὑπουργεῖον, διευθύνον τὰ τῆς παιδείας καὶ ἐκκλησίας; Δὲν ὑπάρχουσι διδάσκαλοι καὶ ἱερεῖς, χριστιανικῶς τε καὶ παιδαγωγικῶς μεμορφωμένοι; Δὲν ὑπάρχουσι τέλος ἀληθεῖς ἐπιστήμονες καὶ ἀνεπτυγμένοι ἄνδρες ἐν τῷ ἔθνει;

Πρὶν ἢ ἐξαχθῆ τελικὸν συμπέρασμα, παρακαλεῖ ὁ κ. Ἀναστασίου τὴν συνέλευσιν, ἵνα δώσῃ προσοχὴν καὶ εἰς τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεχθητόμενα, ἅτινα στηρίζονται ἐπὶ τῆς ἱστορίας, ἣν πρέπει νὰ ἔχωμεν ὡς ὁδηγόν.

Τὸ ζήτημα τῆς ἠθικῆς καὶ θρησκευτικῆς μορφώσεως δὲν εἶναι πρωτοφανές, ἀλλ' ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων ἐπασχολεῖ τὰ ἔθνη.

Οὐδὲν ἄλλο ἔθνος ἠσθάνθη τοσοῦτον βαθέως τὴν σπουδαιότητα τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης πρὸς κατάρτισιν εὐδαίμονος πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου, ὡς τὸ ἑλληνικόν.

Τί ἄλλο ἐπεδίωκον οἱ σοφοὶ τῆς ἀρχαιότητος ἄνδρες διὰ τῆς γυμναστικῆς, μουσικῆς, γραμματικῆς καὶ γραφικῆς, ἢ τὴν ἀγωγὴν τῶν παίδων;

Μήπως οἱ Σῖναι καὶ οἱ Ῥωμαῖοι δὲν εἰργάσθησαν πρὸς τοῦτο;

Ἄλλὰ καὶ κατὰ τὸ 1798 εἶπε, τὸ Ἰνστιτούτον τῆς Γαλλίας ἔδωκε πρὸς λύσιν τὸ ἐξῆς θέμα· «διὰ ποίων μέσων δύναται νὰ καταρτισθῆ ἡ κοινὴ τοῦ λαοῦ ἠθικὴ;» Περὶ τούτου πολλοὶ ἔγραψαν, παραδεχθέντες ὡς πρώτιστον μέσον τὴν καλὴν τοῦ λαοῦ ἐκπαίδευσιν (α).

Καὶ ἀληθῶς μόνη ἡ προσηκόντως γινομένη ἐκπαίδευσις ἀποτελεῖ τὸ κύριον μέσον τῆς ἠθοποιήσεως τοῦ λαοῦ.

Κατὰ τὸν 17^{ον} αἰῶνα, οἱ Σκῶτοι ἦσαν ἡμιβάρβηροι. Τὸ κοινοβούλιον πρὸς ριζικὴν θεραπείαν τοῦ κακοῦ ἔθεσπίσατο τὴν σύστασιν χιλιάδων κοινῶν παιδαγωγείων. Ἡ ἠθικὴ τοῦ τόπου ἐκείνου κατάστασις μετεβλήθη ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἐν ὀλίγοις ἔτεσι.

Καὶ εἰς τὰς βουλὰς ἄλλων ἐθνῶν πολλάκις ἐγένετο λόγος περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου.

Ἀναφερόμενος δὲ ἰδίως ὁ κ. Ἀναστασίου εἰς τὰ τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, προστίθῃσιν, ὅτι οὐ μόνον κατὰ τὴν μακροχρόνιον δουλείαν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν ἱερὸν ἀγῶνα τοῦ 1821, (ὅτε πολλοὶ ἔλεγον, ὡς π. χ. ὁ φιλέλληνας Βύρων «ἀνάγκη νὰ προηγηθῆ τοῦ ἔργου τοῦ καλάμου, τὸ ἔργον τῆς σπά-

(α) Πρακτ. Βουλῆς τοῦ 1837 λόγ. Γ. Νεύτη.

θης, καὶ νὰ γίνωσι πρῶτα σχολεῖα τῆς ἐλευθερίας, τὰ πεδία τῆς μάχης») διάφοροι σχολαί, ὡς ἡ τῶν Ἀθηνῶν, Δημητσάνης, Ἀνδρου, Ἀθω, Χίου, Ἰωαννίνων, Βουκουρεστίου, Σμύρνης, Κυδωνιῶν, Κωνστ]λεως καὶ ἄλλαι ἀπέδωκαν ἀγλαοὺς καρπούς.

Τὰ συγγράμματα τοῦ ἀοιδίου Κοραῆ ὑπέθαλψαν τὴν πρὸς τὴν φιλομάθειαν καὶ φιλοπατρίαν ἀγάπην τῶν νέων.

Ἡ ἐν Κερκύρα Ἀκαδημία τοῦ φιλέλληνοσ Γύλφορδ προπαρεσκεύασε κατὰ μέγα μέρος πλείστους ἐπιστήμονας καὶ λογίους, διακριθέντας κατόπιν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ ἔθνουσ.

Ἐκ τῶν ἐν Αἰγίνῃ, Ναυπλίῳ, Ὑδρα καὶ Μεσολογγίῳ πιστηρίων ἐξῆλθον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ Ἐκκλησ. βιβλία, στιχουργήματα πολεμικά, ἐφημερίδες πολιτικά, ἐνίοτε δὲ καὶ λόγοι Ἑλλήνων συγγραφέων.

Ἡ ἐν Ἀστρει συνέλευσις ἐψήφισεν ὀργανισμόν ἐκπαιδεύσεως τῆς νεολαίας. Καὶ ἡ Πελοπον. Γερουσία ἐξέδωκε προκήρυξιν περὶ σχολείων.

Ἡ προσωρ. Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος διώρισεν ἔφορον τῆς παιδείας καὶ τῆς ἠθικῆς ἀνατροφῆς τῶν παίδων τὸν ἀοιδίμον Φαρμακίδην.

Πρὶν δὲ εἰσβάλλῃ ὁ ἐχθρὸς εἰς τὴν Ἀττικὴν, οἱ Ἀθηναῖοι ἐνησχολοῦντο εἰς τὰ φιλολογικά, ἔχοντες τὴν περιώνυμον «Φιλόμουσον ἑταιρείαν, τὴν πρὸ τῆς ἐπικναστάσεως συσταθεῖσαν. Πλὴν τούτων συνέστησαν καὶ σχολεῖα τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς, τῆς ἑλληνικῆς, τῶν Εὐρωπ. γλωσσῶν, ὡς καὶ τὸν Παρθενῶνα, ἐν ᾧ ἐδιδάσκοντο τὰ κοράτσια.

Ἐγένετο δὲ καὶ συστηματικωτέρα σκέψις περὶ σχολείων, παραδεχθείσης τῆς κυβερνήσεως σχέδιον ὑποβληθὲν ὑπὸ πενταμελοῦσ ἐπιτροπείας, ἧσ προεξῆρχεν Ἀνθιμος ὁ Γαζῆσ. Ἀπεφασίσθη ἔτι νὰ συστηθῶσι τρία εἶδη σχολείων, ἰδίως δὲ σχολεῖα τοῦ λαοῦ. Καὶ τῷ ὄντι ἐγένετο τὸ ἐν Ἀργεῖ πρότυπον σχολεῖον, οὗτινος ἔφορος ὑπῆρξε Γρηγόριος ὁ Κωνσταντᾶσ.

Οὕτως εἶχον ἐν συνόψει τὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως μέχρι τοῦ Κυβερνήτου.

Ὁ ἀείμνηστος ὁμοσ Κυβερνήτης καὶ πρὸ τῆσ καθόδου αὐτοῦ εἰς Ἑλλάδα ἐμερίμνα περὶ τῆσ δημοσίας ἀγωγῆσ. «Ἀξιῶ, ἔλεγε νὰ ταυτίζηται ἐπὶ πλέον καθ' ἐκάστην ἡ ἠθικὴ ἀγωγή πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν νοητικῶν καὶ ἠθικῶν δυνάμεων, ὅπως γίγη ἄλλη φύσις».

Ἐκοδόμησεν ἐν Αἰγίνῃ ὀρφανοτροφεῖον, ἱδρυσεν ἐκκλησιαστικὴν, γεωργικὴν καὶ στρατιωτικὴν σχολὴν, τυπογραφεῖον, μουσεῖον καὶ λοιπὰ κοινωφελῆ ἱδρύματα.

Περὶ τῆσ θρησκευτικῆσ ἰδίως ἀγωγῆσ τοῦ ἔθνουσ ἔγραφε τῷ 1827

«Πρῶτον καὶ σπουδαιότατον τῶν καθηκόντων τῆς ἑλληνικ. κυβερνήσεως θεωρῶ τὴν θρησκευτικὴν ἀγωγὴν τοῦ ἔθνους».

Μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως Ὀθωνος ἐξεδόθησαν πλεῖστοι νόμοι, διατάγματα, ὀργανισμοὶ καὶ ἐγκύκλιοι, δι' ὧν ἰδρύθησαν, Πανεπιστήμιον, Ἱερὰ Σύνοδος, γυμνάσια, ἑλληνικὰ καὶ δημοτικὰ σχολεῖα, παρθεναγωγεῖα, ἱερατικὰ σχολαί, διδασκαλεῖον, πολυτεχνεῖον, κλπ. ἅτινα ἀναντιρρήτως ἐπεδίωκον καὶ ἐπιδιώκουσι μορφωτικὸν σκοπόν.

Ἴνα ἀποδείξῃ εἰσέτι ὁ κ. Ἀναστασίου, ὅτι κατεβλήθησαν οὐκ ὀλίγαι προσπάθειαι πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἔργου, ἀναγινώσκει σχετικὰς περικοπὰς ἐκ τε τοῦ κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς Βουλευτικῆς περιόδου ἐκφωνηθέντος τῷ 1854 ἐν τῇ Βουλῇ βασιλικοῦ λόγου (α) καὶ τῆς πρὸς τοὺς Νομάρχας τοῦ κράτους ἐγκυκλίου τοῦ προσωριν. ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὑπουργοῦ Ἀλεξ. τοῦ Μαυροκορδάτου (β).

Ὡσαύτως ἀναγινώσκει περικοπὰς διαφόρων ἐγκυκλίων, ἐκδοθεισῶν πρὸ ὀλίγων μόλις ἐτῶν καὶ πραγματευομένων ἐν ἐκτάσει περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐν τοῖς σχολείοις διδασκαλίας τῶν θρησκευτικῶν καὶ τῶν ἄλλων μαθημάτων (γ).

Ἐξ ὅλων τούτων συνάγει ὁ κ. Ἀναστασίου, ὅτι οὐδεὶς δικαιούται, κατὰ τὴν γνώμην του, νὰ εἴπῃ ὅτι παρ' ἡμῖν δὲν συμβαδίζει οὐδόλως ἡ παιδεία μετὰ τῆς ἀνατροφῆς, διότι ἀδικεῖ δλόκληρον τὸ ἔθνος, ὅπερ ἐντὸς ὀλίγων δεκαετηρίδων ἐπροιήσατο σπουδαίας προόδους, ἐν ᾧ ἄλλα κράτη ὑπὸ τὴν ἐποψίν τῆς ἐν γένει ἀναπτύξεως εὐρίσκονται εἰς τὰ σπάργανα ἔτι.

Τὰ νεαρὰ ἔθνη ὁμοιάζοντα τὰς νεοδημήτους οἰκίας, ἔχουσιν ἀνάγκην βαθμιαίας ἀναπτύξεως καὶ προόδου.

Δὲν θὰ παρακολουθήσῃ, λέγει, ὁ κ. Ἀναστασίου τοὺς συναδέλφους ἐκείνους, οἵτινες εἰσῆλθον εἰς τὴν λεπτομερῆ ἐξέτασιν τῆς διδασκαλίας τῶν ἱερῶν μαθημάτων, τῶν διδακτικῶν βιβλίων, τοῦ τύπου κτλ. διότι πρῶτον

(α) «... Ὅτι ἀπαιτεῖται ἀπὸ ἡμᾶς καὶ συντελεῖ τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν εὐκλειαν, εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ τῆς κοινωνίας διοργάνωσις, διὰ τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς ἀγωγῆς τῆς νεολαίας. . .»

(β) «... Προσπαθήσατε λοιπὸν διὰ τῶν προτροπῶν καὶ συμβουλῶν σας, διὰ τῆς ἐπιτηρήσεως καὶ τῆς συστάσεως ἱκανῶν διδασκάλων, οἵτινες εἶναι ἡ ψυχὴ τῶν τοιοῦτων καταστημάτων, νὰ κατορθώσητε, τὰ σχολεῖα τοῦ νομοῦ σας, εἴτε δημόσια, εἴτε ἰδιωτικά, ὅποιονδῆποτε καὶ ἂν φέρωσιν ὄνομα, νὰ μὴν ᾔναι μόνον ταμεῖα γνῶσεων, ἀλλὰ καὶ ταμεῖα θρησκείας καὶ ἠθικῆς, εἰς τὰ ὅποια, ἐνῶ ἀναπτύσσεται ὁ νοῦς, διαπλάσσονται συνάμα ἡ ψυχὴ, ἡ καρδία, τὰ ἤθη τοῦ νέου. . .»

(γ) Ἐγκύκλιοι τοῦ ὑπουργείου τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν ἐτῶν 1879—1880.

ἐλήφθη διά τινα ἐξ αὐτῶν φροντίς καὶ δεύτερον, διότι δὲν πρόκειται περὶ τούτων σήμερον· ἡ ἐξέτασις τῶν τοιούτων ζητημάτων δύναται νὰ γείνη καὶ βραδύτερον, ἐὰν θεωρηθῇ καλὸν νὰ συζητῶνται τοιαῦτα ἀντικείμενα ἐν τῷ ἡμετέρῳ συλλόγῳ.

Συζητοῦντες περὶ μορφώσεως, δεόν νὰ μὴ λησμονῶμεν, ὅτι ἄλλως δύναται ν' ἀνκτραφῇ ἐν δημοκρατουμένη καὶ ἄλλως ἐν βασιλευομένη ἐπικρατεῖα ὁ πολίτης.

Τὴν μόρφωσιν δὲ καὶ τὴν ἐν γένει ἀνατροφὴν λαμβάνει ὁ παῖς Α') ἐν τῇ οἰκογενεῖα, ἣτις εἶναι ἡ καλλιτέρα σχολὴ τῶν ἡθῶν, διότι αἱ συμβουλαὶ ὑπαγορεύονται ὑπὸ τῆς ἀδόλου ἀγάπης καὶ ὁ λόγος παρακολουθεῖται ὑπὸ τοῦ παραδείγματος τῶν γονέων, ἰδίως δὲ τῆς μητρὸς (α).

Β') Ἐν τῷ σχολείῳ, ἐνθα εὐρίσκει διδάσκαλον, γινώσκοντα πλὴν γραμμάτων καὶ τοὺς τρόπους, δι' ὧν ἀναπτύσσονται αἱ δυνάμεις, μορφοῦται ἡ καρδία καὶ φωτίζεται ὁ νοῦς.

Γ') Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐνθα ἀπαντᾷ ἱερεῖς καὶ ἱεροκλήρυκας οἰκογενειάρχας, εὐπαιδευτούς, ἐναρέτους καὶ δυναμένους ν' ἀναπτύσσωσιν εἰς γλῶσσαν καταληπτὴν τὰς ἀληθείας τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου καὶ

Δ') Ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἐνθα βλέπων τὸν πλοῦτον καὶ τὴν πενίαν, τὴν φρόνησιν καὶ τὴν ἀφροσύνην, τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν κακίαν, ἀναγκάζεται νὰ κρίνη τί τὸ κακὸν καὶ τί τὸ καλόν, τί τὸ προτιμητέον καὶ τί τὸ φευκτέον, καθὸ ὑπεύθυνος πλέον διὰ τὰς πράξεις του ὁ νέος.

Ἐὰν σήμερον ὑπάρχωσι γονεῖς, ἱερεῖς καὶ διδάσκαλοι, ἀγνοῦντες ἢ παραγνωρίζοντες τὴν ὑψηλὴν ἀποστολὴν, ἣν ἔχουσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, δὲν ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι καὶ πάντες οἱ γονεῖς, οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ διδάσκαλοι εἶναι ἄξιοι ψόγου, διότι πάντες οἱ κλάδοι ἔχουσι καὶ τὰ σαπρὰ αὐτῶν μέρη. Ὡς συμπέρασμα δὲ τοῦ λόγου του ὑποβάλλει ὁ κ. Ἀναστασίου διαφόρους σκέψεις, αἵτινες σχετικαὶ οὔσαι πρὸς τὸ ὅλον ζήτημα, δύνανται κατὰ τὴν κρίσιν του, νὰ συντελέσωσι ἐν τῷ μέλλοντι ἐπ' ἀγαθῷ τῆς νεολαίας.

α') Θεωρεῖ ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ νὰ διοριθῶσι παιδονόμοι εἰς τὰ κεντρικὰ σχολεῖα.

β') Ὁμοίως ἱεροκλήρυκες εἰς ἀπάσας τὰς πρωτευούσας τῶν ἐπαρχιῶν.

γ') Νὰ γίνηται πρακτικὴ ἐρμηνεῖα τοῦ κατὰ Κυριακὴν ἀναγινωσκομένου

(α) « Ἐὰν θέλητε, ἴν' ἀναφανῶσιν ἐν τῇ πατρίδι ὑμῶν ἄνδρες ἐνάρετοι καὶ μεγάλοι, διδάξατε τὰς γυναῖκας τί ἐστὶν ἀρετὴ καὶ ἀληθὲς μεγαλεῖον. . . » (Ῥουεσώ).

εὐαγγελίου καὶ εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου καὶ εἰς τοὺς τοῦ γυμνασίου ὑπὸ εἰδικῶν διδασκάλων καὶ καθηγητῶν τῶν ἱερῶν μαθημάτων.

δ') Ὅμοίως καὶ εἰς τοὺς στρατιώτας καὶ τοὺς ἐν φυλακαῖς κρατούμενους.

ε') Νὰ ληφθῆ σύντομος πρόνοια περὶ βελτιώσεως τοῦ κλήρου καὶ τῆς ἐκκλ. μουσικῆς.

ς') Νὰ χειροτονῶνται ἀποκλειστικῶς ὡς διάκονοι καὶ ἱερεῖς μόνοι οἱ ἀπόφοιτοι τοῦ ἔθν. Πανεπιστημίου, τῆς Ριζαρείου σχολῆς καὶ τῶν ἱερατικῶν σχολῶν.

ζ') Νὰ δίδονται βραβεῖα τοῖς διαπρέπουσιν εἰς τὸ μάθημα τῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίας καὶ εἰς τὴν ἐν τῷ σχολείῳ καὶ τῷ οἴκῳ διαγωγὴν,

η') Νὰ μελετηθῆ τὸ ζήτημα τῶν νηπιαγωγείων.

θ') Νὰ δημοσιεύηται κατ' ἔτος ἐπίσημος στατιστικὴ, δεικνύουσα τὴν κατάστασιν τῆς ἐν γένει παιδείας τοῦ ἔθνους.

ι') Νὰ ἐφαρμοσθῆ αὐστηρῶς ὁ εἰς ἀχρηστίαν περικοπῶν νόμος, ὅστις ὑποχρεοῖ τοὺς γονεῖς νὰ πέμπωσι τὰ τέκνα των εἰς τὸ σχολεῖον.

ια') Νὰ συσταθῶσι σχολεῖα κορασίων εἰς πᾶσαν, εἰ δυνατὸν, κώμην.

ιβ') Νὰ εἰσαχθῆ μάθημα στοιχειώδους ὑγιεινῆς εἰς τε τὸ διδασκαλεῖον καὶ τὴν Φιλεκπ. ἐταιρίαν.

ιγ') Νὰ γίνηται ἐπιθεώρησις αὐστηρὰ καὶ διηνεκῆς καὶ εἰς τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα καὶ τὰ γυμνάσια.

ιδ') Νὰ ἐπισπευσθῆ ἡ σύστασις τῶν πρακτικῶν γυμνασίων.

ιε') Νὰ ἐφαρμοσθῆ ὅσον τάχιον εἰς ἅπαντα τὰ σχολεῖα ὁ περὶ γυμναστικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἀσκήσεως νόμος.

ις') Ν' αὐξήθῃ ἐπαρκῶς ἡ μισθοδοσία τῶν διδασκάλων ἐν γένει ἀπὸ τοῦ δημοδιδασκάλου μέχρι τοῦ καθηγητοῦ τοῦ πανεπιστημίου.

ιζ') Μηδεὶς ἐκ τῶν φερόντων πτυχίον φιλολόγου ἢ θεολόγου ξένου πανεπιστημίου νὰ διορίζηται εἰς δημοσίαν θέσιν, ἐὰν προηγουμένως δὲν ἐξετασθῆ ἐνώπιον καθηγητῶν τοῦ ἔθν. πανεπιστημίου.

ιη') Μηδεὶς νὰ διορίζηται ἑλληνοδιδάσκαλος ἢ καθηγητῆς οἰουδήποτε μαθήματος, ἐὰν δὲν ἀσκήθῃ προηγουμένως ἐν τῇ πράξει ἐπὶ ἐν τοῦλάχιστον ἔτος.

Παρατηρήσαντος δὲ τοῦ κ. Προέδρου, ὅτι ταῦτα εἰ καὶ καλῶς ἐλέχθησαν, ἀλλ' ὅμως ἀναφέρονται οὐχὶ εἰς τὸ ὑπὸ συζήτησιν θέμα, ἀλλ' εἰς τὸ ὅλον ζήτημα, ὁ Ἀναστασίου εἶπεν, ὅτι ἐθεώρησε καλὸν νὰ δμιλήσῃ

ἐφ' ὅλου τοῦ ζητήματος, καθόσον μάλιστα δὲν ἔχει σκοπὸν νὰ λάβῃ καὶ αὐθις τὸν λόγον.

Εἶτα ὁ κ. Ἀ. Σπαθάκης λαβὼν τὴν λόγον εἶπεν, ὅτι οὐδεὶς ἀρνεῖται ὅτι τὸ ἔθνος καὶ αἱ κατὰ καιροῦ Κυβερνήσεις αὐτοῦ ἐμερίμνησαν περὶ τῆς θρησκευτικῆς καὶ τῆς ἐν γένει μορφώσεως τῶν νέων καὶ τοῦ λαοῦ. Ἀλλὰ νομίζει, εἶπεν, ὅτι περὶ τῆς σκοπίμου μεταδόσεως αὐτῆς δὲν ἔλαβον πρόνοιαν ἐγκαίρως, ἤτοι περὶ τῆς καταλλήλου μορφώσεως διδασκάλων· μόλις δ' ἐπ' ἐσχάτων ἐλήφθη πρόνοια περὶ διδασκάλων τῆς δημοτικῆς παιδείας, ἀξίων τοῦ ὀνόματος. Ἀλλὰ ποῦ τὰ διδασκαλεῖα, ἢ φροντιστήρια πρὸς μόρφωσιν Ἑλληνοδιδασκάλων καὶ Καθηγητῶν; Διὰ τοῦτο δὲ, λέγει, εἶχε δίκαιον ὁ κ. Μοσχάκης εἰπὼν ὅτι ἔχομεν ἀνάγκην διδασκάλων μελλόντων νὰ διδάξωσιν ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς Σχολείοις καὶ Γυμνασίοις. Περὶ τούτου οὐδεμία εἰσέτι πρόνοια ἐλήφθη ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως· διὸ φρονεῖ ἀναγκαῖον νὰ μὴ περιορισθῇ ὁ Σύλλογος εἰς τὰς γενομένας συζητήσεις, ἀλλὰ νὰ προβῇ εἰς διατύπωσιν τελικοῦ συμπεράσματος τῶν συζητήσεων ταύτων καὶ νὰ ὑποβάλλῃ αὐτὸ ὡς γνώμην τοῦ Συλλόγου πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας, ἵνα ἀναλάβῃ τοῦτο διὰ νομοθετικῆς προνοίας τὴν ἐφαρμογὴν τῆς γνώμης τοῦ Συλλόγου.

Τέλος προτείναντος τοῦ κ. Ῥαζῆ, ἵνα ἀνακοινωθῇ πρὸς πάντας τοὺς ἀγορεύσαντας ὅτι εἰς τὴν ἐπομένην συνελεύσειν τῶν ἐταίρων θέλει ἐξαχθῆ καὶ διατυπωθῇ τὸ πόρισμα καὶ συμπέρασμα τῶν γενομένων ἐπὶ τοῦ ζητήματος συζητήσεων, ἢ συνεδρίασις ἐλύθη.

Ἐν τῇ Θ' εἰδικῇ συνελεύσει τῆς 19 Φεβρουαρίου κατὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς προηγουμένης συνελεύσεως, προκειμένου νὰ ἐξενεχθῇ τὸ τελικὸν ἐξαχόμενον ἐπὶ τοῦ ἀ μέρους τοῦ Α' ζητήματος, ἤτοι περὶ τῆς ἐν τοῖς σχολείοις θρησκευτικῆς μορφώσεως τῶν νέων, ὑπεβλήθησαν αἱ ἐξῆς προτάσεις πρὸς διατύπωσιν ἀποφάσεως τοῦ Συλλόγου.

Προτάσεις τοῦ κ. ΑΡ. ΣΠΑΘΑΚΗ

Ὁ διδασκαλικὸς Σύλλογος λαβὼν ἐν ὄψει τὰ ρηθέντα περὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἐν τοῖς σχολείοις θρησκευτικῆς τῶν παιδῶν διδασκαλίας, ἀποφαίνεται ὁμοφώνως ὅτι, ἵνα εὐδοκιμήσῃ ἢ ἐν τοῖς σχολείοις θρησκευτικὴ διδασκαλία τῶν παιδῶν, ἀπαιτεῖται

α) Νὰ ἐκλέγωνται διδάσκαλοι ἱκανοὶ καὶ οὐ μόνον χριστιανικῶς,

ἀλλὰ καὶ παιδαγωγικῶς μεμορφωμένοι πρὸς διδασκαλίαν τῶν θρησκευτικῶν μαθημάτων.

β') Νὰ διδάσκωνται ἐκεῖνα τὰ θρησκευτικὰ μαθήματα καὶ ἐκ τούτων ἐκεῖνα τὰ μέρη, ἅτινα ἐξεγείρουσι μὲν τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα, παρέχουσι δὲ ὡς οἶόν τε ἀκριβεστέραν γνῶσιν τῆς χριστιανικῆς λατρείας.

γ') Ἡ θρησκευτικὴ διδασκαλία νὰ στοχάζεται πρὸ πάντων τοῦ συναισθητικοῦ τῆς ψυχῆς, μορφώνουσα τὴν καρδίαν τῶν παιδῶν καὶ διεγείρουσα ἐν αὐτῇ τὸν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἀγάπην.

δ') Οἱ διδάσκαλοι ν' ἀσκῶσι τοὺς παῖδας πρακτικῶς εἰς ἐκπλήρωσιν θρησκευτικῶν καθηκόντων.

ε') Οἱ διδάσκαλοι νὰ διάγωσι βίον χριστιανικὸν καὶ ἐντὸς τοῦ σχολείου καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ πρὸς παραδειγματισμὸν τῶν νέων, καὶ

ς') Ἀπαντα τὰ μαθήματα νὰ ὑποστηρίζωσι τὸ θρησκευτικὸν ἐν τῇ ἐξεγέρσει καὶ ἐμπεδώσει τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος.

Προτάσεις τοῦ κ. *I. ΑΡΓΥΡΙΑΔΟΥ*

Ἡ διδασκαλία τῶν ἱερῶν μαθημάτων, ἅπερ ἀναπόσπαστον ἀποτελοῦσι μέρος τοῦ ὅλου διδακτικοῦ προγράμματος τῶν σχολείων τῆς μέσης καὶ κατωτέρας παιδείσεως, ὅπως τελεσφορῇ ἐν ταῖς τῶν διδασκομένων ψυχαῖς ἀνάγκη

1) Τοιαύτη τις νὰ ἦναι, ὥστε αὐτὴ μάλιστα νὰ συμβάλληται, ὅπως οἱ νέοι ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν προβιβάζωνται εἰς τὴν ὡς οἶόν τε ὑγίαν καὶ κατὰ Χριστὸν ἠθικὴν ἐν τῷ βίῳ αὐτῶν τελειότητα.

2) Νὰ περιλαμβάνη ὡς ἐν κύκλῳ ἐκεῖνας μόνον τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν καὶ γνώσεων, ἃς ἕκαστος τῶν παιδευομένων, μέλος ὢν τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, μὴ μόνον νὰ ἐπίσταται, ἀλλὰ καὶ νὰ πιστεύῃ ὀφείλει.

3) Νὰ μεταδίδη τὰς κατὰ Χριστὸν ἀληθείας κατὰ λόγον τῆς διανοητικῆς τῶν νέων ἀναπτύξεως οὕτως, ὥστε νὰ χωρῇ μὲν ἀπὸ τῶν εὐκαταληπτοτέρων καὶ ἱστορικωτέρων ἐπὶ τὰ δογματικώτερα καὶ ὑψηλότερα, νὰ γνωρίζη δὲ τοῖς μαθηταῖς τὸ ἀληθὲς τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν πνεῦμα καὶ τὴν πίστιν αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τὰς ταύτης ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν διαφορὰς.

4) Ἐν τε τοῖς δημοτικοῖς καὶ τοῖς ἑλληνικοῖς σχολείοις νὰ ᾧσιν ἀνηρτημένα τοιαῦτα ἱερά ἐκείνα εἰκόνες, ἐν αἷς ἀπεικονίζονται ζωηρῶς ὅσα εἰς μαθηταὶ ἐκ τε τῆς Π. Δ. καὶ τῆς Κ. Δ. διδάσκονται.

5) Οί τῶν δημοτικῶν, εἰ δυνατὸν δὲ καὶ οἱ τῶν ἑλλ. σχολείων μαθηταί, νὰ ἐκμάνθάνωσι κατὰ μέλος μουσικὸν τὰ ἀπολυτικά πασῶν τῶν τοῦ ἔτους κυριακῶν καὶ τῶν ἄλλων ἐπισημοτέρων ἑορτῶν καὶ ἄλλους τινὰς ὕμνους τῆς Ἐκκλησίας.

6) Οἱ τῆς θεολογικῆς τοῦ Πανεπιστ. σχολῆς φοιτηταί, οἱ προτιθέμενοι εἰς τὸ τοῦ διδασκάλου ἔργον νὰ ἐπιδοθῶσιν, ἀνάγκη νὰ προασκῶνται εἰς τὸ τοῦ κατηχητοῦ δυσχερὲς ἔργον· ἐπὶ τούτῳ δὲ πρέπει

7) Νὰ συσταθῶσιν ἐν τῇ θεολογικῇ τοῦ Πανεπιστ. σχολῆ ἅμα μὲν εἰδικὴ καθέδρα κατηχητικὴ ἅμα δὲ τοιαῦτα φροντιστήρια, ἐν οἷς οἱ τῆς θεολογίας σπουδασταί εἰς ἐκεῖνα μάλιστα τῶν μαθημάτων πρακτικῶς ν' ἀσκῶνται, ἅπερ συνδέονται μετὰ τῶν τῆς μέσης παιδείας ἱερῶν μαθημάτων.

8) Οἱ τῆς θεολογικῆς τοῦ Πανεπιστ. σχολῆς προλύται, οἱ μέλλοντες ἐπὶ τὸ διδασκαλικὸν νὰ τραπεῶσιν ἔργον, πλὴν τῶν νενομισμένων θεωρητικῶν ἐξετάσεων, ἃς μέχρι τοῦδε ὑφίστανται, πρέπει καὶ τὴν πρακτικὴν νὰ ἐξετάζωνται ἐξέτασιν· τούτην δὲ ὑφίστανται ὕστερον ἐν μετὰ τὰς πρώτας ἔτος, ὅταν πρότερον διδάξωσιν ἐν τινὶ ἑλληνικῷ σχολείῳ καὶ Γυμνασίῳ τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τὴν καθοδηγίαν καὶ τὴν ἐπίβλεψιν ἑνὸς τῶν τῆς θεολογικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου καθηγητῶν.

9) Μηδεὶς νὰ διορίζηται διδάταλος ἐν τοῖς ἑλλ. Σχολείοις καὶ Γυμνασίοις, ἂν μὴ κέκτηται δίπλωμα τῆς θεολογικῆς τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου σχολῆς, διαπρέπη δὲ ἐπὶ ἀρίστη διαγωγῇ, ἔχη δ' ἅμα ἀπόδειξιν, ὅτι τὴν πρακτικὴν ὑπέστη ἐξέτασιν.

10) Τὰ διδασκαλικά τῶν ἱερῶν μαθημάτων βιβλία πρέπει νὰ ἦναι τὰ αὐτὰ μὲν κατὰ τε τὴν ὕλην καὶ τὸ εἶδος ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις, τὰ αὐτὰ δὲ ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς καὶ τοῖς γυμνασίοις.

11) Μηδενὶ τῶν διδασκάλων τῶν ἱερῶν μαθημάτων νὰ ἐπιτρέπηται νὰ ἔχη πρὸς διδασκαλίαν βιβλίον, ὅπερ δὲν ἔχει τὴν ἔγγραφον καὶ τὸ κύρος τοῦ ἐπὶ τῆς Παιδείας Ὑπουργείου καὶ τῆς ἱερᾶς Συνόδου.

12) Καὶ ἡ τῶν ἱερῶν μαθημάτων διδασκαλία νὰ ἐποπτεύηται ὑπὸ ἰδίου ἐπόπτου ἐμμίσθου, κοινῇ ὑπὸ τε τοῦ ἐπὶ τῆς Παιδείας Ὑπουργείου καὶ τῆς ἱερᾶς Συνόδου ἐκλεγομένου.

Προτάσεις τοῦ κ. Π. ΚΟΜΝΗΝΟΥ

Α' Ζωπύρησις τῆς θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῶν ἄλλων ἱερατικῶν σχολείων.

Β' Διορισμός τῶν τροφίμων αὐτῶν εἰς κατηχητάς γυμνασίων, ἱεροκήρυκας καὶ διδασκάλους τῶν ἱερῶν μαθημάτων.

Γ' Κληρὸς εὐπαιδευτος καὶ ἀξιοπρεπής αὐτῷ κόσμος.

Δ' Οἰκεία καὶ πλήρης διδασκαλία καὶ τῶν ἱερῶν μαθημάτων ἐν τοῖς Δημοτικοῖς καὶ ἑλληνικοῖς Σχολείοις καὶ Γυμνασίοις.

Ε' Ἐτεροδιδασκαλία τῶν ἄλλων διδασκάλων καὶ Καθηγητῶν τῆς μέσης, κατωτέρας καὶ ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως εἶναι ἀντεθνικὴ καὶ ἔγκλημα ἐσχάτης προδοσίας, τιμωρούμενον τοῦλάχιστον δι' ἀπολύσεως ἐκ τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας.

Προτάσεις τοῦ κ. Γ. Ι. ΔΕΡΒΟΥ

Ὅπως οἱ παῖδες μορφωθῶσι θρησκευτικῶς ἐν τῷ σχολείῳ, πρέπει

4) Οἱ διδάσκαλοι νὰ τύχῃσι καταλλήλου θρησκευτικῆς καὶ χριστιανικῆς μορφώσεως καὶ ἀσκήσεως· οἱ μὲν δημοδιδάσκαλοι ἐν τοῖς διδασκαλείοις· οἱ δ' ἑλληνοδιδάσκαλοι, ὡς διδάσκαλοι καὶ τῶν θρησκευτικῶν μαθημάτων ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς σχολείοις, ἐν θεολογικῷ κατηχητικῷ φροντιστηρίῳ ἐπὶ ἕξ μῆνας· οἱ δὲ καθηγηταὶ τῶν ἱερῶν μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς θεολογικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου ἀποφοίτησιν αὐτῶν ἐπίσης ἐν θεολογικῷ κατηχητικῷ φροντιστηρίῳ ἐπὶ ἕν ἔτος.

2) Ἡ θρησκευτικὴ ἐκπαίδευσις τῶν παιδῶν ν' ἀνατεθῆ εἰς λογίους καὶ ἠθικῶς μεμορφωμένους ἐγγάμους ἱερεῖς, ἂν τὸ ἔθνος ἡμῶν τύχη ποτὲ τοιούτων.

3) Ἡ ἐκλογή τῆς θρησκευτικῆς ὕλης κατὰ τὸ ποιὸν καὶ ποσὸν καὶ ἡ διάταξις αὐτῆς ἐν ταῖς διαφόροις τάξεσι τῶν σχολείων νὰ γίνηται ὑπὸ λογίων καὶ πεπειραμένων Θεολόγων καὶ Παιδαγωγῶν πρὸς καταρτισμὸν καλῶν ἐγχειριδίων.

4) Οἱ παῖδες ν' ἀσκῶνται πρακτικῶς εἰς ἐκπλήρωσιν θρησκευτικῶν καθηκόντων, ἤτοι εἰς τὴν κατ' οἶκον προσευχὴν, εἰς τὴν φοίτησιν εἰς τοὺς ναοὺς, εἰς τὴν συμμετοχὴν τῶν μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας, εἰς τὴν ἐπιτέλεσιν ἔργων εὐποιίας κτλ. καὶ

5) Ἡ Κυβέρνησις νὰ ἐποπτεύῃ ἐπὶ τοῦ τύπου, καταστέλλουσα τοῦτον, ὅταν ὑπερβαίνη τὰ ὅρια τῆς ἠθικῆς¹⁾.

1) Σημ. Ὡς πρὸς τὴν 5 πρότασίν μου παρατηρῶ, ὅτι αἱ μάλλον πεπολιτισμένοι Κυβερνήσεις ἀπαγορεύουσι τὴν πώλησιν βιβλίων καὶ ἑφημερίδων, ὅταν ταῦτα προσβάλλουσι τὰ χρηστά ἠθῆ τῶν πολιτῶν, ὅπερ δυστυχῶς δὲν συμβαίνει

Ἀπεφασίσθη δ' ὑπὸ τῆς συνελεύσεως τῶν Ἑταίρων, ὅπως ἐκτυπωθῶσι καὶ διανεμηθῶσι τοῖς ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Πειραιεὶ ἑταίροις, ἵνα μελετήσαντες ταύτας οὗτοι συνέλθωσιν εἰς συνέλευσιν καὶ διατυπώσωσι τὸ ὀριστικὸν τελικὸν ἐξαγόμενον ὡς ἀπόφασιν τοῦ Συλλόγου ἐπὶ τοῦ συζητηθέντος ζητήματος.

Ἐν τῇ Ι' εἰδικῇ συνελεύσει τῆς 6^{ης} Μαρτίου 1883 πρῶτος λαβὼν τὸν λόγον δ κ. Ἰγν. Μοσχάκης εἶπεν ὅτι ἐκ τῶν διαφόρων προτάσεων τῶν εἰς μελέτην ἀπήνθισεν, ὅ,τι οὐσιῶδες καὶ σκόπιμον πρὸς τὸ συζητηθέν θέμα, διὸ προτείνει, ἐὰν τὴν περίληψιν τῶν προτάσεων ταύτην ἐγκρίνη ἡ συνέλευσις, νὰ ἐπιψηφίσῃ ὡς τελικὸν συμπέρασμα τῶν γενομένων συζητήσεων. Τὸ δ' ἀπάνθισμα τῶν προτάσεων ὅλων ἔχει ὡδὲ πως.

1) Νὰ ἐκλέγωνται οἱ τυχόντες καταλλήλου θρησκευτικῆς καὶ παιδαγωγικῆς μορφώσεως, ἵνα διδάξωσι τὰ ἱερά ἐν τε τοῖς ἑλλήν. σχολείοις καὶ τοῖς γυμνασίοις. Ἴνα δ' ἡ ἐκλογή ἀποβῇ εὐχερῆς, ἀνάγκη, πλὴν τῶν διδασκαλείων, ἐν οἷς μορφοῦνται ἤδη δημοδιδάσκαλοι, νὰ συμπληρωθῇ καὶ ἡ μήπω συμπεπληρωμένη θεολογικὴ σχολή, νὰ συσταθῇ δ' ἐν αὐτῇ εἰδικὴ ἔδρα κατηχητικὴ μετὰ κατηχητικοῦ φροντιστηρίου, ἐν ᾧ οἱ τῆς θεολογίας σπουδασταὶ εἰς ἐκεῖνα μάλιστα τῶν μαθημάτων πρακτικῶς νὰ ἀσκῶνται, ἅπερ συνδέονται μετὰ τῶν τῆς μέσης παιδείας ἱερῶν μαθημάτων. Τὸ κατηχητικὸν δὲ φροντιστήριον πρέπει νὰ διατελῇ ἐν ἀμέσῳ συναφείᾳ πρὸς τὸ παιδαγωγικὸν φροντιστήριον.

2) Νὰ ληφθῇ σύντομος μέριμνα περὶ ἐκπαιδεύσεως καὶ ἀξιοπρεποῦς συντηρήσεως ἐγγάμων ἐφημερίων, διότι αὐτοὶ πρέπει νὰ εἶνε οἱ διδά-

ἐν Ἑλλάδι. Ἐσχάτως ἐν Βιέννῃ ἡ Αὐστριακὴ Κυβέρνησις ἀφῆρσε τὴν ἀδειαν τῆς ἐκδόσεως δύο ἐφημερίδων τῆς «N. W. Tagblatt» καὶ τῆς «Const. Vorstadtzeitung». Γενομένης ἐπερωτήσεως ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ ὑπὸ τοῦ βουλευτοῦ Herbst περὶ τούτου, ὁ πρωθυπουργὸς Tausch ἀπήντησεν εἰπὼν, ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἔχει ἀναμφισβήτητον δικαίωμα νὰ πράξῃ τοῦτο· διότι τὰ φύλλα ταῦτα «μετὰ παρατηρουμένης ἐμμονῆς ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἐξεγείρουσι τὰ πάθη τῶν πολλῶν, περιγράφοντα σκοπίμως πράγματα τοῦ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ βίου, καὶ διὰ δηλώσεων καὶ παραστάσεων, προκαλοῦσιν μάλιστα ἀγανάκτησιν, εἶναι ἐπιτήδεια νὰ ἐπιδράσωσι βλαβερῶς ἐπὶ τῆς ἠθικῆς τῶν ἀνθρώπων». (*Ora Allgemeine Zeitung 18 Φεβρουαρίου 1883.) Καὶ ὁμως πόσον τὰ σατυρικά φύλλα ἡμῶν βλάπτουσι τοὺς νεαροὺς μαθητὰς μας ποτίζοντα αὐτοὺς δηλητήριον! Γ. Ι. Δ,

σκαλοι τῆς θρησκείας οὐ μόνον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ σχολείῳ καὶ ἐν τῷ οἴκῳ.

3) Νὰ ὑπάρχη διαρκὴς ἐπιτροπεία ἐκ πεπειραμένων θεολόγων καὶ παιδαγωγῶν πρὸς ἔγκρισιν καὶ σύστασιν καταλλήλων ἐγχειριδίων ἐν τε τῷ δημοτικῷ καὶ τοῖς ἑλληνικοῖς σχολείοις καὶ γυμνασίοις.

4) Οἱ διδάσκοντες τὰ ἱερά νὰ μὴ περιορίζωνται εἰς ἀπλᾶς ἢ καὶ διεστραμμένως περὶ χριστιανικῆς θρησκείας θεωρίας, ἀλλὰ νὰ ἐμπνεύωσιν εἰς τὰς καρδίας τῶν νέων τὸ γνήσιον καὶ καθαρὸν τοῦ εὐαγγελίου πνεῦμα ἀσκοῦντες αὐτοὺς καὶ πρακτικῶς εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν θρησκευτικῶν αὐτῶν καθήκοντων. Πρὸς τοῦτο δὲ τὰ μάλιστα συντελεῖ τὸ ζῶν παράδειγμα τοῦ διδάσκοντος, καὶ

5) Οἱ διδάσκοντες τὰ λοιπὰ μαθήματα νὰ μὴ κρημνίζωσι δι' ἀσεβῶν ὑπαιτιγμῶν καὶ ἰδεῶν ὅ,τι οἱ διδάσκοντες τὰ ἱερά οἰκοδομοῦσιν, ἀλλὰ νὰ συντελῶσι καὶ αὐτοὶ ἐμμέσως εἰς τὴν ἐξέγερσιν καὶ ἐμπέδωσιν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος.

Εἶτα ὁ κ. Ἄρ. Σπαθάκης εἶπεν ὅτι δὲν συμφωνεῖ νὰ ἐπιψηφισθῶσιν ἐν συνόλῳ αἱ ὑπὸ τοῦ κ. Μοσχάκη ὑποβληθεῖσαι προτάσεις, καθόσον ἐπιμένει νὰ φρονῇ ὅτι οἱ μέλλοντες νὰ διδάξωσι τὰ ἱερά δέον ν' ἀσκῶνται πρότερον εἰς εἰδικὸν παιδαγωγικὸν φροντιστήριον ἰδρυθῆσόμενον ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ.

Ὁ κ. Γ. Δέρβος εἶπεν ὅτι δύναται νὰ ἐπαρκῆ τὸ ἐν τῇ θεολογικῇ Σχολῇ κανονισθόμενον κατηχητικὸν φροντιστήριον, ὡς καὶ ἐν Γερμανίᾳ ὑπάρχουσι τοιαῦτα φροντιστήρια ἐν ταῖς θεολογικαῖς σχολαῖς.

Ὁ κ. Μοσχάκης εἶπεν ὅτι ἡ Κατηχητικὴ οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ μέρος τῆς καθόλου παιδαγωγικῆς, ἧς τὴν ἐνάπτυξιν παρακολουθεῖ· φρονεῖ λοιπὸν ὅτι ἐπιτυγχάνεται ἡ παιδαγωγικὴ μόρφωσις τοῦ προλήτου τῆς θεολογίας, ἐὰν οὗτος ἀσκηθῇ ἐν τῷ κατηχητικῷ φροντιστηρίῳ.

Ὁ κ. Γ. Παπαβασιλείου εἶπεν ὅτι δὲν βλέπει διαφωνίαν εἰς τὸς γνώμας τῶν κ. κ. Σπαθάκη καὶ Μοσχάκη, διότι ἡ Κατηχητικὴ δὲν ἀποκλείει τὴν παιδαγωγικὴν. Πᾶς δὲ προτιθέμενος νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὸ διδακτικὸν ἐπάγγελμα τῶν ἱερῶν μαθημάτων δέον νὰ ἀσκηθῇ ἐν παιδαγωγικῷ φροντιστηρίῳ· τοῦτο δὲ συμβαίνει, εἶπε, καὶ εἰς τὰ Πανεπιστήμια τῆς Πρωσίας.

Ὁ κ. Ἰ. Ἀργυριάδης ὠσαύτως παρατηρεῖ ὅτι δὲν ὑπάρχει διαφωνία εἰς τὰς προτάσεις τῶν κ. κ. Σπαθάκη καὶ Μοσχάκη, διότι ἡ κατηχητικὴ δὲν ἀποκλείει τὴν παιδαγωγικὴν. Ὁ κ. Σπαθάκης λέγει ὅτι ἄλλην ἄ-

σκησιν θέλει λάβει ὁ προλύτης ἐν τῷ κατηχητικῷ φροντιστηρίῳ καὶ ἄλλην ἐν τῷ παιδαγωγικῷ· διότι ἐκεῖ μὲν θέλει ἀσκηθῆ, ἵνα γινώσκη τίνας τῶν ἐν τῇ θεολογικῇ Σχολῇ ἀποκτωμένων γνώσεων δέον νὰ διδάξῃ αὐτός, ἐν δὲ τῷ παιδαγωγικῷ θέλει ἀσκηθῆ πῶς νὰ διδάσκη ταύτας ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῶν ἄλλων τῶν ἐν τοῖς σχολείοις καὶ γυμνασίοις διδασκομένων μαθημάτων. Ὁ Πρόεδρος κ. Ν. Χαλκιόπουλος εἶπεν ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ κατηχητικοῦ φροντιστηρίου εἶνε ἄλλος, ὢν συμπληρωτικὸς τοῦ γενικωτέρου, ἦτοι τοῦ φροντιστηρίου τῆς παιδαγωγικῆς διδασκαλίας.

Ὁ κ. Σπ. Βάσης προτείνει νὰ συμπληρωθῇ ἡ ἐκ τῶν προτάσεων τοῦ κ. Ἀργυριάδου εἰς τὸ θέμα τοῦτο ἀφορῶσα οὕτω » ἡ δὲ ἐν τοῖς θεολογικοῖς φροντιστηρίοις ἀσκησις νὰ διατελῇ ἐν συναφείᾳ πρὸς τὴν ἐν τοῖς καθόλου παιδαγωγικοῖς φροντιστηρίοις».

Ὁ κ. Θ. Μιχαλόπουλος παρατηρεῖ ὅτι αἱ προτάσεις τῶν κ. Σπαθάκη καὶ Μοσχάκη συμφωνοῦσι πρὸς ἀλλήλας καὶ παρακαλεῖ τὸν κ. Σπαθάκην νὰ συμπληρώσῃ τὴν ἑαυτοῦ προστιθεὶς ἐπὶ τὸ ἀκριβέστερον τὴν φράσιν « ἐν συναφείᾳ » ἣν προέτεινεν ὁ κ. Βάσης.

Ὁ κ. Παπαθασιλείου προτείνει, ἵνα ὁ προλύτης τῆς θεολογίας ὑποχρεώνηται νὰ ὑφίσταται ἐξετάσεις καὶ εἰς τὴν παιδαγωγικὴν.

Ὁ κ. Βάσης ἐρμηνεύων τὴν φράσιν « ἐν συναφείᾳ » λέγει ὅτι ἐννοεῖ, ἵνα οἱ ἐν τῷ κατηχητικῷ φροντιστηρίῳ ἀσχοῦντες τοὺς σπουδαστὰς συνεννοῶνται μετὰ τοῦ διδάσκοντος τὴν παιδαγωγικὴν Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου, ἵνα καταρτίζηται διὰ πάσης τῆς δυνατῆς τελειότητος ὁ μέλων καθηγητῆς τῶν ἱερῶν.

Τέλος τοῦ κ. Σπαθάκη ὑποβαλόντος πρότασιν ὅπως ἐπιψηφισθῇ ὑπὸ τῆς συνελεύσεως, ὁ κ. Πρόεδρος προέτεινε ν' ἀναβληθῇ ἡ ἐπιψήφισις ταύτης εἰς τὴν ἐπομένην συνέλευσιν, ὅποτε διὰ προσκλητηρίων θέλουσι κληθῆ πάντες οἱ ἐν Ἀθήναις ἑταῖροι, ἵνα ἡ ὀριστικὴ ἀπόφασις τῆς συνελεύσεως ἐξενεχθῇ ὑφ' ὧν οἶόν τε πλειόνων μελῶν τοῦ Συλλόγου· ἡ δὲ συνέλευσις παροδέχθη τὴν ἀναβολὴν.

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον, πλὴν τῶν ἄλλων διοικητικῶν τοῦ Συλλόγου ἔργων εἰς ἃ ἐνησχολήθη, ἐν ταῖς τακτικαῖς αὐτοῦ συνεδριάσεσι πρῶτον μὲν ἀνέγραψεν εἰς τοὺς εὐεργέτας μὲν τὸν ἐνταῦθα Τραπεζίτην

κ. Μενέλαον Νεγροπόντην εἰς δὲ τὰ ἐπίτιμα μέλη τοὺς κ.κ. τὸν Πρύτανιν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου κ. Π. Γ. Κυριακὸν, τὸν Μητροπολίτην Νικομηδείας κύριον Φιλόθεον Βρυέννιον, τὸν πρῶτον καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου κ. Ἀναστάσιον Γεννάδιον, τὸν Ἐπίσκοπον Πλαταμῶνος κ. Ἀμβρόσιον καὶ τὸν κ. Γεράσιμον Κούπαν.

Εἰς τὰ τακτικὰ δὲ μέλη ἐνεγράφησαν εἰς μὲν τοὺς καθηγητὰς οἱ κ. κ. Προκόπιος Οἰκονομίδης, Παναγιώτης Φέρμπος, Δημήτριος Ζαλοῦχος, Ἀναστάσιος Δαμβέργης, Παναγιώτης Καββαδίας, Ἰωάννης Φωκιανὸς, Πέτρος Κανελλίδης, Ἰάκωβος Ζωγίδης, Μιχαὴλ Ἀγγελίδης, Τιμολέων Δούης, Θεμιστοκλῆς Εὐγενειάδης, Μαργαρίτης Εὐαγγελίδης, εἰς δὲ τοὺς ἑλληνοδιδασκάλους οἱ κ. Κανέλλος Πουλάκος, Εὐάγγελος Δ. Μουστάκας, Δημήτριος Παπαγεωργίου, Νικόλαος Διόσης, Ἀναστάσιος Παρασκευόπουλος, Θεμιστοκλῆς Πολυκράτης, Θεόδωρος Α. Χαβέλλας, Μιχαὴλ Σπορίδης καὶ Νικόλαος Ἀθηναγένης καὶ εἰς τοὺς δημοδιδασκάλους οἱ κ. Νικόλαος Ρεκλείδης, Γεώργιος Βατάκης, Γρηγόριος Φκιαρογιαννίδης, Ἰωάννης Τσικούριος, Σωκράτης Κωνσταντινίδης, Κωνσταντῖνος Κατλᾶς, Μιλτιάδης Σκουληκίδης, Κωνσταντῖνος Ἀνδρεάδης καὶ αἱ κυρίαι Χριστίνα Θεοδώρου, Ἑλένη Σόφιαλη καὶ Βικτωρία Πάνου πάντες καὶ πᾶσαι ἐκ Χίου καὶ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει κ. Γεώργιος Βαφόπουλος.

Ἐν ἐκτάκτῳ δὲ συνεδριάσει τῆ 26 Φεβρουαρίου συνελθὼν τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον ἐξέδοτο τὸ ἑξῆς ψήφισμα :

Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τοῦ ἑλληνικοῦ διδασκαλικοῦ Συλλόγου συνελθὼν εἰς ἔκτακτον συνεδρίασιν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἐπιφανοῦς τῆς πατρίδος ἀνδρὸς

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΟΥΜΟΥΝΔΟΥΡΟΥ

καὶ ἐπιθυμοῦν νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν ἐπὶ τῇ στερήσει τούτου βαθεῖαν λύπην αὐτοῦ,

Ψηφίζει ὁμοφώνως τάδε :

α) Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον συνοδεύσει τὴν ἐκφορὰν τοῦ ἐπισήμου νεκροῦ ἀπὸ τῆς οἰκίας αὐτοῦ μέχρι τοῦ τάφου.

β) Ἐπὶ τῆς σοροῦ κατατεθήσεται στέφανος μετὰ ταινιῶν κυανολεύκων, φερουσῶν ἐπιγραφὴν, «Ὁ Διδασκαλικὸς Σύλλογος, Ἀλεξάνδρω Κουμουνδούρῳ.»

γ') Τὸ Προεδρεῖον ἐπιδώσει τῇ εὐγενεὶ τοῦ ἀνδρὸς χήρα συλλυπητήρια γράμματα δηλοῦντα τὴν λύπην πάντων τῶν ἐταίρων τοῦ Συλλόγου, οὗ Μέλος Ἐπίτιμον ἦν ὁ ἐπιφανὴς ἀνὴρ, καὶ

δ') Τὸ παρὸν ψήφισμα δημοσιευθήσεται διὰ τριῶν ἑφημερίδων.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 26 Φεβρουαρίου 1883.

Ὁ Πρόεδρος

N. A. ΧΑΛΚΙΟΠΟΥΛΟΣ

Οἱ Σύμβουλοι

ΑΡ. ΣΠΑΘΑΚΗΣ

I. ΑΡΓΥΡΙΑΔΗΣ

Γ. Α. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΑΧ. ΓΡΗΓΟΡΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ

Γ. ΜΑΝΟΥΣΟΣ

N. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς

Γ. I. Δέρβος

Ἐπόμενον τῷ ψηφίσματι τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τὸ Προεδρεῖον ἔπεμψε τῇ χήρᾳ τοῦ ἀειμνήστου Κουμουνδούρου τὰ ἐξῆς συλλαλητήρια γράμματα.

Σεβαστῇ Κυρία,

Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τοῦ καθ' ἡμᾶς Συλλόγου συνελθὼν εἰς ἔκτακτον συνεδρίασιν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἐπιφανοῦς τῆς Πατρίδος ἀνδρὸς, τοῦ ἀειμνήστου ὑμῶν συζύγου, ἐνετείλατο ἡμῖν, ὅπως διὰ τῶν δε τῶν συλλυπητηρίων γραμμάτων ἐκδηλώσωμεν πρὸς ὑμᾶς τὴν βαθεῖαν λύπην αὐτοῦ τε καὶ πάντων τῶν ἐταίρων τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου, οὗ Μέλος ἐπίτιμον ἦν ὁ αἰδιδίμος ὑμῶν σύζυγος.

Τὴν ἀπόφασιν ταύτην τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου λαμβάνοντες τὴν τιμὴν νὰ ἀνακοινώσωμεν ὑμῖν τε καὶ τῇ ὑμετέρᾳ οἰκογενεῖα, παρακαλοῦμεν ὅπως ἀποδεχθῆτε καὶ τὰ ἡμέτερα συλλυπητήρια μετὰ τῆς ἐξαιρέτου ὑπολήψεως καὶ τοῦ σεβασμοῦ ἡμῶν.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 3 Μαρτίου 1883

Τῇ Σεβαστῇ χήρᾳ

ΕΥΘΥΜΙΑ Α. ΚΟΙΜΟΥΝΔΟΥΡΟΥ

Ὁ Πρόεδρος

N. I. ΧΑΛΚΙΟΠΟΥΛΟΣ

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς

Γ. I. Δέρβος

Εἰς τὰ συλλυπητήρια ταῦτα ἔλαβε τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 14 Μαρτίου 4883.

Κύριε Πρόεδρε,

Παρακαλῶ νὰ δεχθῆτε καὶ διαβεβάσητε πρὸς τὰ ἀξιότιμα μέλη τοῦ Συλλόγου τὴν βαθεῖαν ἐμοῦ τε καὶ τῆς οἰκογενείας μου εὐγνωμοσύνην ἐπὶ τοῖς συλλυπητηρίοις.

Ἡ εἰς τὴν λύπην μαζὶ συμμετοχὴ ὑμῶν εἶναι μεγάλη παρηγορία διὰ τὴν τεθλιμμένην τοῦ μεταστάντος οἰκογένειαν.

Δεχθῆτε τὴν διαβεβαίωσιν τῆς πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεώς μου.

ΕΥΘΥΜΙΑ Α. ΚΟΥΜΟΥΝΔΟΥΡΟΥ

Ἀναγνώσματα κατὰ τὸ δίμηνον τοῦτο ἐγένοντο τὰ ἐξῆς:

Τῇ μὲν 1η Φεβρουαρίου ὁ ἑταῖρος κ. Ἰω. Σακελλαρίδης ἀνέγνω τὸ «Περὶ μουσικῆς τῶν δημοτικῶν ᾠσμάτων» ἀνάγνωσμά του. Χορὸς δὲ παίδων ὑπ' αὐτοῦ τούτου ἡσκημένων ἤσε διάφορα δημοτικὰ ᾠσματα.

Τῇ δὲ 5η τοῦ αὐτοῦ ὁ ἑταῖρος κ. Χαρίσης Προύλιος ἀνέγνω τὸ ἕτερον μέρος τοῦ διὰ τοῦ γενικοῦ προγράμματος ἀγγελθέντος ἀναγνώσματος τὸ «Περὶ διδασκάλου» ἐπιφυλαξάμενος, ἵνα ἐν ἄλλῃ ἑσπέρᾳ ἀναγνῶ καὶ τὸ ἕτερον μέρος τὸ «Περὶ σχολείου».

Τῇ 12η τοῦ αὐτοῦ ὁ Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ Ἐπίτιμον Μέλος τοῦ Συλλόγου κ. Χρ. Παπαδόπουλος ἀνέγνω τὸ «Περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς παιδαγωγικῆς διδασκαλίας» ἀνάγνωσμα αὐτοῦ.

Τῇ δὲ 19η Μαρτίου, τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον παρεχώρησε τὴν ἑσπέραν τῷ ἑταίρῳ κ. Θεμ. Πολυκράτει, ὅστις ἀνέγνω πραγματείαν «Περὶ τῆς παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν εὐρωπαϊκὴν».

Τέλος, ἐπὶ τῇ 25 Μαρτίου, τῇ μεγαλωνύμῳ ἐθνικῇ ἡμῶν ἑορτῇ πανηγυρίσαντος τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ὁ μὲν Γυμνασιάρχης καὶ ἑταῖρος κ. Ἄντ. Ἰω. Ἀντωνιάδης ἀπήγγειλε σύντομον πανηγυρικόν, ὁ δὲ εἰδ. γραμματεὺς τοῦ Συλλόγου κ. Ἰω. Γ. Θεοδωρόπουλος προσφώνημα στιχηρὸν εἰς ἐξύμνησιν τῆς ἐθνοσωτηρίου ἡμέρας. Ἀπειρον δὲ πλῆθος πάσης τάξεως πολιτῶν ἐπλήρου τὴν αἴθουσαν τοῦ Βαρθακείου Λυκείου κοσμηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ὡς οἶόν τε φιλοκάλως.

Συνοπτική κατάστασις τοῦ Ταμείου τοῦ ἑλληνικοῦ διδασκαλικοῦ
Συλλόγου καὶ τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ «Πλάτωνος».

Ἄπὸ 15 Αὐγούστου 1882—14 Φεβρουαρίου 1883.

Ἐν ὅλῳ εἰσεπράχθησαν μὲν συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ εἰς μετρη-
τὰ ὑπολοίπου τῆς 15 Αὐγούστου 1882) ἐκ συνδρομῶν τακτικῶν καὶ ἐκ-
τάκτων, δικαιωμάτων ἐγγραφῆς, τόκων καὶ ἀντιτίμου κληρωθείσης δημο-
λογίας. . . . . Δραχ. παλ. 2,622.70

Ἐδαπανήθησαν δὲ εἰς μισθοῦς προσωπικοῦ, ἐνοί-
κιον καταστήματος, γραφικὴν ὕλην, χαρτόσημα,
ταχυδρομικά, τυπογραφικὸν χάρτην, ἐκτυπωτικά
«Πλάτωνος», ἐγκυκλίων, γνωστοποιητηρίων, ἀμοι-
βάς συγγραφέων, κατασκευὴν βιβλιοθήκης, ἀγορὰν
λαμπτήρων κλπ. ἐν συνόλῳ. . . . . Δραχ. » 1,984.—

Ἐπόλοιπον εἰς μετρητὰ » 638.70

Ἐν Ἀθήναις, τῆ 17 Φεβρουαρίου 1883

Ὁ Ταμίας
Ν. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

Ἔργασιαι Μετοχικοῦ Ταμείου τοῦ Συλλόγου.

Κατὰ τὸ τρίμηνον χρονικὸν διάστημα (Νοεμβρίου Δεκεμβρίου καὶ		
Ἄρ. μητρ.	Ἰανουαρίου) ἐνεγράφησαν νέοι μέτοχοι οἱ ἑταῖροι κ.κ. Ἴω,	
Μετοχῶν	Ἀργυριάδης λαβὼν δύο μετοχὰς ἀπὸ 1 Ἰουλίου τοῦ 1877.	
41	διὰ δραχ. παλαιάς.....	143,25
42	Ἄρ. Σπαθάκης, ὡσαύτως λαβὼν δύο μετοχὰς, ἀπὸ	
	Ἰουλίου 1878, διὰ δραχμὰς παλαιάς.....	109,40
43	Κ. Παπασωτηρίου, ὡσαύτως λαβὼν δύο μετ. δραχ.	20,10
44	Νικόλαος Πύργος, λαβὼν δέκα μετοχὰς »	100,40
45	Χρῆστος Μαντζάκος » πέντε » ἀπὸ Ἰουλίου	
	1881, διὰ δραχμὰς.....	106,35
46	Προκόπιος Οἰκονομίδης, λαβὼν δύο μετοχ. δραχ.	20,20
47	Δημήτρ. Παπαγεωργίου » δέκα » »	100,20
48	Περικλῆς Ἰασεμίδης » δύο μετ. ἀπὸ Ἰου-	
	λίου 1873, διὰ δραχμὰς παλαιάς.....	250,40
49	Κωνστ. Βαρβάτης, λαβὼν μίαν μετοχ. ἀπὸ Ἰουλίου	
	1873 δραχμὰς.....	86,15
50	Ἀντώνιος Διακόπουλος, λαβὼν μίαν μετ. ἀπὸ Ἰου-	
	λίου 1873 δραχμὰς.....	86,15
51	Ἐμμ. Γαλάνης λαβὼν μίαν μετοχὴν ἀπὸ Ἰουλίου	
	1873 δραχμὰς.....	86,15
52	Πέτρος Κωνελίδης λαβὼν δέκα μετοχὰς ἀπὸ Ἰου-	
	λίου 1882 δραχμὰς.....	100,40
53	Τιμολέων Λούης λαβὼν δέκα μετοχὰς ἀπὸ Ἰουλίου	
	1882 δραχμὰς.....	100,20
54	Νικόλαος Κοντόπουλος λαβὼν μίαν μετοχὴν ἀπὸ	
	Ἰουλίου 1879 δραχμὰς.....	37,85
55	Ἰσίδωρος Σκληρὸς λαβὼν δύο μετοχὰς ἀπὸ Ἰουλίου	
	1882 δραχμὰς.....	20,10
56	Ἰερώνυμος Ἀθανασίου λαβὼν δέκα μετ. ἀπὸ Ἰου-	
	λίου 1882 δραχμὰς.....	100,10
57	Θεόδωρος Α. Χαβέλλας λαβὼν πέντε μετοχὰς ἀπὸ	
	Ἰουλίου 1882 δραχμὰς.....	50,20
Ὁ κ. Ν.	Ἀναστασίου ἔλαβεν ἕκτην μετ. ἀπὸ Ἰουλίου 1873	173,30
» »	Πην Φερτάκος ἔλαβε πέντε μετοχὰς ἀπὸ Ἰουλίου	
	1875 διὰ δραχμὰς.....	577,—
Ὁ κ. Γ. Ι.	Δέρβος ἐνεγράφη διὰ δύο μετ. ἀπὸ Ἰουλ. 1876	182,70
» »	Ἀθαν. Παπαγεωργίου ἔλαβε τρεῖς ἔτι μετοχὰς ἀπὸ	
	Ἰουλίου 1873, δραχμὰς.....	520,—

Κατάστασις τοῦ Μετοχικοῦ Ταμείου τοῦ ἑλλην. διδασκαλικοῦ
Συλλόγου κατὰ τὴν 31 Ἰανουαρίου 1883.

Ἐνεργητικὸν

	Δραχ.	Λ.
Ὅφειλονται ὑπὸ τοῦ διδασκαλικοῦ Συλλόγου.....	6,905	59
» » τῶν μετόχων.....	4,201	75
Χρεώγραφα κατατεθειμένα παρὰ τῆ Πιστωτ. Τραπεζῆ	15,780	—
Ἐν τῷ ταμείῳ εἰς μετρητὰ.....	306	64
Ἐξοδα ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Ταμείου (1880)....	362	90
	<u>27,556</u>	<u>79</u>

Παθητικὸν

	Δραχ.	Λ.
Κεφάλαιον ἐκ τῶν ἀρχικῶν καταθέσεων τῶν ἐταίρων.	14,270	50
» ἐξ ἐγγραφῆς » » μετόχων	0,412	22
Κέρδη ἐκ τῆς διαφορᾶς μεταξὺ τῆς μονίμου καὶ τῆς ἀγοραίας τιμῆς τῶν χρεωγράφων.....	2,215	07
Κέρδη ἐκ τόκων τῶν χρεωγράφων.....	1,659	—
	<u>27,556</u>	<u>79</u>

Ἐν Ἀθήναις τῆ 31 Ἰανουαρίου 1883

Ὁ Πρόεδρος τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιτροπείας

ΑΘ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Ὁ Ταμίας

ΔΗΜ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς

Α. ΗΛΙΑΔΗΣ-BEZANOS